

บทที่ 7

กริยาอาขยาต

7.1 กริยาอาขยาต (Finite Verb)

กริยาอาขยาต คือ คำที่บอกการกระทำ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด เป็นต้น ทำหน้าที่เป็นกริยาสำคัญในประโยค (กริยาคุมพากย์) ส่วนประกอบสำคัญมี 3 ส่วน คือ ธาตุ ปัจจัย ประจําหมวดธาตุ (ถ้ามี) และวิภัตติอาขยาต

- **ธาตุ (Roots)** คือรากศัพท์ของคำทุกชนิดที่แสดงความหมายของคำ ในภาษาสันสกฤตได้แบ่งธาตุออกเป็น 10 หมวด หรือ 10 คณะ
- **ปัจจัย (Suffixes)** ได้แก่ส่วนประกอบหลังธาตุ ก่อนนำไปประกอบวิภัตติอาขยาต ซึ่งปัจจัยประจําหมวดธาตุ (วิกรม-ปรตฺย) ทั้ง 10 หมวด/คณะ (กรรตุวาก) แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

หมวด	หมวด/คณะ	ปัจจัยประจําหมวดธาตุ
ธาตุที่มีปัจจัยที่ลงท้ายด้วยเสียง อ ประกอบอยู่กับธาตุ		
1	ภวาทิคณะ	อ (अ a)
6	ตฺพาทิคณะ	อ (अ a)
4	ทิวาทิคณะ	ย (य ya)
10	จฺรாதิคณะ	อय (अय aya)
ธาตุที่มีปัจจัย नु, उ, ना ประกอบอยู่กับธาตุ		
5	สฺวาทิคณะ	नु (नु nu)
8	ตनाทิคณะ	उ (उ u)
9	กรयाทิคณะ	ना (ना nā)
ธาตุที่ไม่มีปัจจัย ประกอบอยู่กับธาตุ		
2	อทาทิคณะ	มีวิธีการผันต่างหาก มีรูปอ่อน และรูปแข็ง
3	ชฺโหตฺยทิคณะ	มีการซ้ำพยางค์ต้นธาตุและกริยามีรูปอ่อนและรูปแข็ง
7	รฺฐาทิคณะ	มีการเติม न (न् n), न (न na) หน้าพยัญชนะสุดธาตุ

- **วิภัक्तिอาชยาด (Verbs - Terminations)** หรือ ดิงวิภัक्ति คือส่วนประกอบสุดท้ายในการสร้างกริยาอาชยาด มีทั้งหมด 10 หมวด เมื่อประกอบแล้วเป็นเครื่องหมายให้รู้กาล บท วจนะ บุรุษ (และวาจก)
 - ✓ **กาล (Tenses)** คือสิ่งที่บ่งบอกช่วงเวลาของการกระทำ แบ่งเป็น 3 คือ ปัจจุบัน อดีต และอนาคต
 - บอกปัจจุบันกาล ได้แก่ วิภัक्तिหมวด ลฏ
 - บอกอดีตกาล ได้แก่ วิภัक्तिหมวด ลง ลิงฺ ลุง
 - บอกอนาคตกาล ได้แก่ วิภัक्तिหมวด ลृฏ ลृณฺ
 ส่วนวิภัक्तिที่เหลือ คือ โลฏฺ ลิงฺ เลฏฺ ลृณฺ จัดเป็นมาลา (Moods) แสดงเนื่อความของกริยาเป็นแต่คำสั่ง กำหนด ราฟิงและความคาดหวังเป็นต้น²⁶
 - ✓ **บท (Pada)** วิภัक्तिแต่ละหมวดแบ่งเป็น 2 บท คือ *ปรัสไมบท* (สำหรับแสดงการกระทำเพื่อผู้อื่น) และ *อาตมเนบท* (สำหรับแสดงการกระทำเพื่อตนเอง)
 - ✓ **พจน (Numbers)** หรือ **วจนะ** แต่ละหมวดแบ่งเป็น 3 คือ *เอกพจน* (บ่งจำนวนหรือสิ่งเดียว) *ทวิพจน* (บ่งจำนวนสอง) และ *พหุพจน* (บ่งจำนวนตั้งแต่ 3 ขึ้นไป)
 - ✓ **บุรุษ (Persons)** วิภัक्तिอาชยาดแต่ละหมวดแบ่งเป็น 3 บุรุษ คือ ประถมบุรุษ (บุรุษที่ 3 -นามนาม หรือ ตท) มัชยบุรุษ (บุรุษที่ 2 ได้แก่ ท่าน, เธอ - ยุษฺมท) และอุตตมบุรุษ (บุรุษที่ 1 ได้แก่ ข้าพเจ้า - อสมท)

ดิงวิภัक्ति คือ วิภัक्तिที่ใช้**ผันกริยาหลัก** หรือที่เรียกว่า กริยาอาชยาด หรือ ลการ มี 10 หมวด ดังกล่าวแล้ว แต่ละหมวดมีวิภัक्तिอยู่ 18 ตัว (รูป) โดยแต่ละหมวดจะแบ่งวิภัक्तिเป็น 2 ฝ่าย (บท) ได้แก่ คือ **ปรัสไมบท** และ **อาตมเนบท**

แต่ละฝ่าย (บท) จะมีวิภัक्ति 9 รูป ดังนั้น วิภัक्तिแต่ละหมวดจึงมี 18 รูป ($2 \times 9 = 18$)

อนึ่ง วิภัक्तिทั้ง 9 รูป ของแต่ละฝ่าย (บท) นั้น ยังแบ่งได้อีก คือ แบ่งตาม**บุรุษ 3** ชนิด ได้แก่ บุรุษที่ 1 (ฉัน, เรา) บุรุษที่ 2 (ท่าน, เธอ) และบุรุษที่ 3 (เขา, มัน) และแต่ละบุรุษยังแบ่งออกเป็น 3 พจน (เอกพจน ทวิพจน พหุพจน) จึงมี 9 รูป ($3 \times 3 = 9$) ดังตารางต่อไปนี้

²⁶ บ้างก็ว่า หมวด ลृณฺ (สังเกต) แปลว่า จักได้...แล้ว จัดเป็นวิภัक्तिบอกกาลด้วย, อาจารย์บางพวกกล่าวว่า หมวด โลฏฺ ลิงฺ เลฏฺ จัดเป็นปัจจุบันกาลด้วย

รูปวิภัตติกริยาอาขยาด

1. หมวด **लग्** (वर्तमाना-Present Tense) แปลว่า ...อยู่, ย่อม..., จะ...

प्रसिम्बत						आतमनेत				
	ऐक.	तुव.	तुह.			ऐक.	तुव.	तुह.		
प.	तु तल	तल तुस्	अनुतु ²⁷ अन्तु			ते ते	ऐते ²⁸ इतु	अनुते ²⁹ अन्ते		
त.	लु लल	तल तुस्	त थ			से से	ऐते ²⁹ इथे	तेव डवे		
तु.	तु तु	वल वस्	तल तुस्			ऐ इ	वहे वहे	तहे तहे		

2. หมวด **लङ्**²⁹ (अनतुतनी-Imperfect) แปลว่า ได้...แล้ว

प्रसिम्बत						आतमनेत				
	ऐक.	तुव.	तुह.			ऐक.	तुव.	तुह.		
प.	तु तु	तल तुस्	अनु ³⁰ अन्			त त	ऐतल तुस् इतल तुस्	अनुत अन्त		
त.	लु लु	तल तुस्	त त			तल तुस्	ऐतल तुस् इतल तुस्	तुव तुव डव		
तु.	तु तु	वल व	त त			ऐ इ	वतु वतु	ततु ततु		

²⁷ **अनुतु** เมื่อประกอบกับธาตุหมวดที่ 3 ให้ใช้ อติ แทน เช่น चतु - ย่อมละ (च+हा+अति = चतु, च अङ्ग) จาก हा ธาตุในความละ)

²⁸ **ऐते, अनुते, ऐते** เมื่อประกอบกับธาตุหมวดที่ 2, 3, 5, 7, 8, 9 ให้ใช้ आते, अते, आते แทนโดยลำดับ เช่น आसाते - ย่อมนี้ (आस्+आते), आसते (आस्+अते), आसाते (आस्+आते)

²⁹ ต้องลง **อ** आत्मที่หน้าธาตุด้วย เช่น अकरोत् - ได้กระทำแล้ว (अ+कृ+उत्)

³⁰ **अनु** ใน लङ् เมื่อประกอบกับธาตุหมวดที่ 2 บางตัว และที่ธาตุหมวดที่ 3 ทั่วไป นิยมใช้ अस् แทน เช่น अकरोत् - ได้ส่องแสงแล้ว, अकरोत् - ได้ละแล้ว

3. **หมวด โสฎ (परिज्ञप्ति-Imperative)** แปลว่า จง..., ขอจง...

प्रसिम्भत			आत्मनेपत		
एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.
प. दु तु	ताम ताम्	अनुत् ³¹ अन्तु	ताम ताम्	इताम ³² इताम्	अनुताम ³³ अन्ताम्
म. - ³³	तम् तम्	त त	स्व स्व	इताम ³³ इथाम्	द्वम् द्वम्
दु. आनि आनि	आव आव	आम आम	ओ ऐ	आवहि आवहै	आमहि आमहै

4. **หมวด लिङ्³⁴ (वितुलिंग, लप्तमी-Optative)** แปลว่า พึง..., ควร...

प्रसिम्भत			आत्मनेपत		
एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.
प. इत् इत्	इताम् इताम्	इथुस् इथुस्	इत् इत्	इयाताम् इयाताम्	इरुन् इरुन्
म. इस् इस्	इतम् इतम्	इत् इत्	इथास् इथास्	इयाथाम् इयाथाम्	इद्वम् इद्वम्
दु. इथम् इथम्	इव इव	इम् इम्	इथ इथ	इवहि इवहि	इमहि इमहि

5. **หมวด लिङ् แบบที่ 2³⁵** แปลว่า พึง..., ควร...

प्रसिम्भत			आत्मनेपत		
एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.
प. यात् यात्	याताम् याताम्	युस् युस्	इत् इत्	इयाताम् इयाताम्	इरुन् इरुन्
म. यास् यास्	यातम् यातम्	यात् यात्	इथास् इथास्	इयाथाम् इयाथाम्	इद्वम् इद्वम्
दु. याम् याम्	याव याव	याम् याम्	इथ इथ	इवहि इवहि	इमहि इमहि

³¹ นิยมใช้ **अनुत्** แทน **अनुत्** เมื่อลงที่ธาตุหมวดที่ 3 เช่น तथत् - จงให้ (त+था+अनुत्) และที่ธาตุ คือ ศาส เช่น ศास् - จงสอน กับธาตุ คือ चाकु, जगस्, त्रिहृ

³² ในธาตุหมวดที่ 2, 3, 5, 7, 9 นิยมใช้ **आताम्** แทน **इताम्** เช่น गुरवाताम् - จงทำ, ใช้ **अताम्** แทน **अनुताम्** เช่น गुरवाताम्, ใช้ **आताम्** แทน **इताम्** เช่น गुरवाताम्,

³³ นอกจากลงทั้งหมดแล้ว ยังนิยมใช้ **दात्** โดยทั่วไป อีกทั้งนิยมใช้ **त्, ठि** ในธาตุหมวดที่ 2 เช่น वदत् - จงกล่าว (वज+त्), नृत् - จงยกย่อง (नृ+त्) และในธาตุหมวดที่ 3 ด้วย (แต่นิยม **त्** มากกว่า), ในธาตุหมวดที่ 7 นิยมใช้ **ठि** เช่น रुरुठि - จงปิด (रुरु+ठि), ในธาตุหมวดที่ 9 นิยมใช้ **त्, ठि** ในธาตุหมวดที่ 5, 8 นิยมใช้ **त्** เช่น गुरु - จงทำ (गुरु+त्+त्)

³⁴ นิยมลงในหมวดธาตุ 1, 4, 6, 10 เช่น गवेत् - พึงเป็น (गृ+त्+อ+อ+อ)

³⁵ ลงในหมวดที่หลีกเลี่ยงจากข้อต้น เช่น नृयात् - พึงยกย่อง (नृ+यात्)

5. ह्रस्वलिङ्ग (परिष्कृत-Perfect) แปลว่า ...แล้ว

प्रसिद्धि						आत्मनेपथ					
एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.
प. अ	अ	अत्सु अतुस्	इत्सु उत्सु	उत्सु उत्सु	उत्सु उत्सु	ए	ए	आते	इरे	इरे	इरे
म. इ	थ	इत्सु अथुस्	उत्सु अत्सु	उत्सु अत्सु	उत्सु अत्सु	से	से	आथे	चेव	चेव	चेव
द्व. अ	अ	व व	म म	म म	म म	ए	ए	वहे	महे	महे	महे

6. ह्रस्वलिङ्ग (अनभ्यन्तविभक्ति, क्तसुत्त-1st Future Tense) แปลว่า จัก...

प्रसिद्धि						आत्मनेपथ					
एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.
प. ता	ता	ताऱे तारौ	तारत्सु तारस्	तारत्सु तारस्	तारत्सु तारस्	ता	ता	ताऱे तारौ	तारत्सु	तारस्	तारस्
म. तालि	तासि	ताऱत्सु ताऱथस्	ताऱत्सु ताऱथस्	ताऱत्सु ताऱथस्	ताऱत्सु ताऱथस्	ताऱे	ताऱे	ताऱथे	ताऱे	ताऱे	ताऱे
द्व. तालि	तास्मि	ताऱवत्सु ताऱवस्	ताऱवत्सु ताऱवस्	ताऱवत्सु ताऱवस्	ताऱवत्सु ताऱवस्	ताऱे	ताऱे	ताऱवहे	ताऱवहे	ताऱवहे	ताऱवहे

7. ह्रस्वलिङ्ग (विभक्ति-2st Future Tense) แปลว่า จัก...

प्रसिद्धि						आत्मनेपथ					
एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.	एक.	द्वि.	तृ.
प. स्यति	स्यति	स्यत्सु स्यत्सु	स्यन्त्सु स्यन्त्सु	स्यन्त्सु स्यन्त्सु	स्यन्त्सु स्यन्त्सु	स्यते	स्यते	स्येते	स्यन्ते	स्यन्ते	स्यन्ते
म. स्यति	स्यति	स्यत्सु स्यत्सु	स्यत्सु स्यत्सु	स्यत्सु स्यत्सु	स्यत्सु स्यत्सु	स्यते	स्यते	स्येथे	स्यत्सु	स्यत्सु	स्यत्सु
द्व. स्यामि	स्यामि	स्यावत्सु स्यावत्सु	स्यावत्सु स्यावत्सु	स्यावत्सु स्यावत्सु	स्यावत्सु स्यावत्सु	स्ये	स्ये	स्यावहे	स्यावहे	स्यावहे	स्यावहे

³⁶ ใน लिङ्ग มีวิธีประกอบกริยาอาขยาต 2 วิธี คือ ทำอัพพาส ได้แก่ เพิ่มพยัญชนะหรือสระต้นธาตุที่หน้าธาตุวิธีนี้เรียกว่า **ทวิत्तलिङ्ग** และอีกวิธีหนึ่ง ใช้เพิ่มหลังธาตุ ซึ่งเรียกว่า **अनुप्रत्ययलिङ्ग** จักได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

³⁷ ในการประกอบวิภक्ति **इ** ต้องลง **इ** อาคมที่พยัญชนะที่สุดธาตุบ้าง ไม่ลงบ้าง โดยได้แบ่งธาตุเป็น 3 จำพวกได้แก่ **से**, **अ** และ **व** ซึ่งจักได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

³⁸ ในการประกอบวิภक्ति **इ** ต้องลง **इ** อาคมที่พยัญชนะที่สุดธาตุบ้าง ไม่ลงบ้าง เช่นเดียวกับ **अ** และ **व** พยัญชนะตัวต้นของวิภक्तिเป็น **अ** เมื่อข้างหน้าเป็นสระอื่นจาก **अ, आ** เช่น **अ** (अ+अ+स्यति) และ **व** (अ+व+स्यति)

8. หมวด **लृङ्**³⁹ (กริยาतिपत्ति, संकेत-Conditional) แปลว่า จักได้...แล้ว

प्रसिद्धिभेद						आत्मनेपथ						
एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.	
प.	लृद्यत्	लृद्यताम्	लृद्यन्	लृद्यत्	लृद्यताम्	लृद्यन्	लृद्यत्	लृद्यताम्	लृद्यन्	लृद्यत्	लृद्यताम्	लृद्यन्
म.	लृद्यस्	लृद्यताम्	लृद्यत्	लृद्यथास्	लृद्यताम्	लृद्यत्	लृद्यथास्	लृद्यताम्	लृद्यथास्	लृद्यताम्	लृद्यथास्	लृद्यथास्
यु.	लृद्यम्	लृद्याव	लृद्याम	लृद्ये	लृद्यावहि	लृद्यामहि	लृद्ये	लृद्यावहि	लृद्यामहि	लृद्यावहि	लृद्यामहि	लृद्यामहि

9. หมวด **लृङ्**⁴⁰ (अथयत्नि-Aorist) แปลว่า ได้...แล้ว

प्रसिद्धिभेद						आत्मनेपथ					
एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.
प.	लृत्	लृताम्	लृत्	लृत्	लृताम्	लृत्	लृत्	लृताम्	लृत्	लृत्	लृताम्
म.	लृस्	लृताम्	लृत्	लृथास्	लृताम्	लृत्	लृथास्	लृताम्	लृथास्	लृताम्	लृथास्
यु.	लृम्	लृवा	लृम	लृवहि	लृमहि	लृवहि	लृवहि	लृमहि	लृवहि	लृमहि	लृवहि

หมวด **लृङ्** แบบที่ 2-3

प्रसिद्धिभेद						आत्मनेपथ					
एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.	एक.	तृ.	पहु.
प.	लृत्	लृताम्	लृत्	लृत्	लृताम्	लृत्	लृत्	लृताम्	लृत्	लृत्	लृताम्
म.	लृस्	लृताम्	लृत्	लृथास्	लृताम्	लृत्	लृथास्	लृताम्	लृथास्	लृताम्	लृथास्
यु.	लृम्	लृवा	लृम	लृवहि	लृमहि	लृवहि	लृवहि	लृमहि	लृवहि	लृमहि	लृवहि

³⁹ในการประกอบวิภक्ति **लृङ्** มีวิธีการคล้ายการประกอบวิภक्तिหมวด **लृङ्** ต่างกันแต่ว่าต้องลง **ञ** อาตมที่หน้าธาตุด้วย เช่น अगृह्यत् (अ+गृ+ञ+लृद्यत्)

⁴⁰ในการประกอบวิภक्ति **लृङ्** ต้องลง **ञ** อาตมที่หน้าธาตุทุกแห่ง เนื่องจากวิภक्तिอาชยัตในหมวดนี้มีมาก แต่ไม่กำหนดแน่นอนว่าอันนี้ใช้ในธาตุหมวดนี้ อันนั้นใช้ในธาตุหมวดนั้น จะทราบได้เฉพาะการสังเกตเฉพาะศัพท์เท่านั้น อย่างไรก็ตามความนิยมใช้วิภक्तिต่างกันนี้ ส่วนมากนิยมแต่ประณมบุรุษ เช่น आसीत् (अ+अस्+अीत्)

หมวด ๑๑ แบบที่ 4

ประัสมไบท			อาตมเนบท		
เอก.	ทวิ.	พหุ.	เอก.	ทวิ.	พหุ.
ป. สीत् सीत्	सिष्णाम् सिष्टाम्	सुत् (सिष्णु) सुत्			
म. सीत् सीत्	सिष्णुम् सिष्टम्	सिष्णु सिष्ट			
यु. सिष्म सिष्म्	सिष्वा सिष्वा	सिष्म सिष्म			

หมวด ๑๑ แบบที่ 5

ประัสมไบท			อาตมเนบท		
เอก.	ทวิ.	พหุ.	เอก.	ทวิ.	พหุ.
ป. सत् सत्	सताम् सताम्	सन् सन्	सत् सत्	सताम् साताम्	सन्त सन्त
म. सत् सत्	सतम् सतम्	सत् सत्	सतासु सथासु	साताम् साथाम्	सन्तु सन्तु
यु. सम् सम्	साव साव	साम साम	सि सि	सावहि सावहि	सामहि सामहि

หมวด ๑๑ แบบที่ 6

ประัสมไบท			อาตมเนบท		
เอก.	ทวิ.	พหุ.	เอก.	ทวิ.	พหุ.
ป. सीत् सीत्	सताम् स्ताम्	सुत् सुत्	सत् सत्	सताम् साताम्	सन्त सन्त
म. सीत् सीत्	सतम् स्तम्	सत् स्त	सतासु सथासु	साताम् साथाम्	सन्तु सन्तु
यु. सम् सम्	स्वा स्व	सम् स्म	सि सि	स्वहि स्वहि	सम्हि सम्हि

หมวด ๑๑ แบบที่ 7

ประัสมไบท			อาตมเนบท		
เอก.	ทวิ.	พหุ.	เอก.	ทวิ.	พหุ.
ป. ईत् ईत्	इष्णाम् इष्टाम्	इषुत् इषुत्	इष्णु इष्ट	इष्णाम् इष्णाम्	इषत् इषत्
म. ईत् ईत्	इष्णुम् इष्टम्	इष्णु इष्ट	इष्णासु इष्टासु	इष्णाम् इष्णाम्	इषन्तु इषन्तु
यु. इष्म इष्म्	इष्वा इष्वा	इष्म इष्म	इषि इषि	इष्वाहि इष्वाहि	इष्महि इष्महि

10. หมวด **เลข**⁴¹ (आत्त्रललंग-Preicative or Benedictive) แปลว่า ฟलंग...

ปรลลไมบท					आतुतढढेत						
ऐक.	तुव.	तुहु.			ऐक.	तुव.	तुहु.				
ड.	यातु	यातु	यासुतलतु	यासुतलतु	यासुतु	ललषुगु	ललषु	ललषुयासुतलतु	ललषुयासुतलतु	ललरनु	ललरनु
ड.	यासु	यासु	यासुतडु	यासुतडु	यासुत	ललषुलुलु	ललषुलु	ललषुयासुतलतु	ललषुयासुतलतु	ललषुतु	ललषुतु
कु.	यासुडु	यासुडु	यासुवु	यासुवु	यासुडु	ललषु	ललषु	ललषुवलु	ललषुवलु	ललषुतु	ललषुतु

ढेढुผู้คुकษาได้อ่านढาถึงบทนี้แล้ว คङเรढुढुมีความคุ่นคเยกับอักษरतवनาคरीและอักษररोडुन डुढुขึ้น ซึ่งอักษरทั้งสองชนิดนี้ใช้กันढากในหนังสือประเภทต่างๆ และการเรढुภาษาสันสกฤत เพรอะจะนั้นเพื่อให้ผู้คुकษาคุ่นคเยกับอักษरดङกล่าว तुढुแต่नलडुจะใช้เฉพาะอักษरทั้งสองนี้ในการ อคुषलतुคुषुतुสันสกฤत ทั้งนี้เพื่อเป็นอุปรการะแกผู้คुकษาऐง

7.2 **वलुगतुकुरलयाआखयात (लकार हुरलु Verbs-Terminations)**

वलुगतुआखयात हुरलु ส่วนปรการะบสุตทำยของคากुरलयाआखयात เรढुอีกऐกอย่างตาม กुरुवलुयरการณुของปรลลढुनलว่า “लकार”(อ่านว่า ละ-กาน) มีทั้งหมด 10 หมวด แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก

กลุ่มที่ 1

1. หมวด लुगु (वरुतडुढुनल) हुरलु Present Tense แปลว่า ओडु, डुढुढु..., จะ...
2. หมวด लुङु (अनुतुडुढुनल) हुरलु Imperfect (1st Past Tense) แปลว่า ได้...แล้ว
3. หมวด लुगु (डुणुडुढु) हुरलु Imperative Mood แปลว่า डुङ..., डुओङु...ऐत
4. หมวด लुङु (वलुतुलुङु, लुडुतुडुढु) हुरलु Optative Mood (Potential) แปลว่า ฟलंग..., คवर...

กลุ่มที่ 2

5. หมวด लुगु (डुไรकुषल) हुरलु Perfect (2nd Past Tense) แปลว่า ...แล้ว
6. หมวด लुगु (คवलुढुढुนल) हुरलु 1st Future Tense แปลว่า डुक...
7. หมวด लुगु (गवलुषुडुनु) हुरलु 2nd Future Tense แปลว่า डुक...
8. หมวด लुगु (गुरलयातुडुतु, ลुแกेतढुलल) हुरलु Conditional แปลว่า डुकได้...แล้ว
9. หมวด लुङु (ओतुडुढुनल) हुरलु Aorist (3rd Past Tense) แปลว่า ได้...แล้ว
10. หมวด लुगु (आत्त्रललङु) हुरलु Predicative or Benedictive แปลว่า ฟलंग....

⁴¹ในการปรการะบवलुगतु **เลข** มีคुकตลลลयरการะบवलुगतुหมวด **ลुगु** เช่น गुयातु (गु+यातु) ถ้ามี आ เป็น ที่ลुค แปลง आ เป็น ऐ เช่น तेयातु (तल+यातु), ऐयातु (ऐ+यातु), डेयातु -ฟลंगลुรलु (डु+यातु)

ปาณินิ ยอดนักไวยากรณ์สันสกฤต (มีชีวิตอยู่ราว พุทธศตวรรษที่ 2) ได้แบ่งวิภक्तिกริยาอาชยาด (ลการ) 10 หมวดข้างต้นนั้นออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เรียกว่า สารวธาค (sārvadhātuka)

กลุ่มที่ 2 เรียกว่า อารวธาค (ārdhadhātuka)

กลุ่มที่ 1 สารวธาค-ลการ ได้แก่ วิภक्तिกริยาอาชยาด หมวดที่ 1-4 (ตามรายการข้างต้น คือ หมวด ล, ल, लृ, लृ, लृ, लृ, लृ, लृ, लृ, लृ) ซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบวิภक्तिที่ใช้กับธาคหมวดที่ 1, 4, 6, 10 ใช้กับรูปแบบที่หนึ่ง (ไม่มีวิภक्तिแข่ง-อ่อน)
2. รูปแบบวิภक्तिที่ใช้กับธาคหมวดที่ 2, 3, 5, 7, 8, 9 ใช้กับรูปแบบที่สอง (มีวิภक्तिแข่ง-อ่อน)

กลุ่มที่ 2 อารวธาค-ลการ ได้แก่ วิภक्तिกริยาอาชยาด หมวดที่ 5-10 (ตามรายการข้างต้น) ซึ่งมีรูปแบบเดียว ใช้กับธาคได้ทุกหมวดกลุ่มนี้ในการสร้างคำกริยา**ไม่ต้อง**ใช้ปัจจัยประจำหมวดธาคมาประกอบ มีการสร้างกริยาด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ธาค + วิภक्तिอาชยาด (กรรตุวจาก) ซึ่งแบ่งธาคเป็น 3 จำพวกได้แก่

- ✓ ธาคจำพวก **เส** คือกลุ่มธาคที่ต้องเติม อิ อาคม
- ✓ ธาคจำพวก **อน** คือกลุ่มธาคที่ไม่ลง อิ อาคม
- ✓ ธาคจำพวก **เว** คือกลุ่มธาคที่เติมหรือไม่เติม อิ อาคมก็ได้

ในบทนี้จะกล่าวเฉพาะวิภक्तिอาชยาดหมวด **ล, ल, लृ, लृ** ซึ่งเป็น**สารวธากลการ** คือต้องลงปัจจัย (วิกรมปรตุย) ประจำหมวดธาค มีการสร้างกริยาด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ธาค + ปัจจัยประจำหมวดธาค + วิภक्तिอาชยาด (กรรตุวจาก) โดยใช้ผันกับธากลุ่มที่ 1 คือ หมวดที่ 1, 4, 6, 10 ซึ่งในการผันไม่มีวิภक्तिแข่ง-อ่อน

อนึ่ง ในเบื้องต้นพึงทราบธาคในสันสกฤตนั้นมีลักษณะเฉพาะ คือ จัดเป็น 3 ประเภท บางธาคเป็น “**ปรสไมปธิธาค**” คือ เมื่อเป็นกรรตุวจากจะใช้ผันกับตั้งวิภक्तिฝ่ายปรสไมปทเท่านั้น บางธาคเป็น “**อาตมเนปธิธาค**” คือ เมื่อเป็นกรรตุวจากจะใช้ผันกับตั้งวิภक्तिฝ่ายอาตมเนปทเท่านั้น บางธาคเป็น “**อุภยปธิธาค**” คือ เมื่อเป็นกรรตุวจากจะใช้ผันกับตั้งวิภक्तिฝ่ายปรสไมปทก็ได้ ฝ่ายปรสไมปทก็ได้

ธาคใดผันได้กับฝ่าย (ปท) ใด ผู้ศึกษาพึงใช้พจนานุกรมช่วยในการจำแนก (ในเบื้องต้นดูเพิ่มเติมได้ในภาคผนวกท้ายเล่ม)

7.4 การผันกริยาอาชยาด ธาตุหมวดที่ 1 (ภวาทิคณะ)

ในหัวข้อนี้ เราจะฝึกผันกริยาธาตุหมวด 1 ซึ่งเป็นธาตุที่มีมากที่สุดในบรรดาธาตุทั้ง 10 หมวด คือ มีราวๆ เกือบ 1,200 จากจำนวน 2,000 กว่าธาตุ ธาตุหมวด 1 หรือ เรียกทางไวยากรณ์ ว่า ภวาทิคณะ (หมายถึง หมวดธาตุที่มี ภู ธาตุ เป็นตัวแรก) ซึ่งมีปัจจัยประจำหมวด คือ a (अ) ปัจจัย

ในการผันธาตุหมวดที่ 1 นั้น เราต้องคำนึงว่าธาตุตัวนั้นเป็นพยางค์หนัก⁴² (ครุ บาลีว่า ครุ) หรือพยางค์เบา⁴³ (ลหุ บาลีว่า ลหุ) เสียก่อน โดยมีวิธีประกอบกริยาศัพท์ ดังนี้

7.4.1 กฎการประกอบกริยาธาตุหมวด 1

1. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระหรือเป็นพยางค์ลหุให้ทำเป็นขั้นคุณก่อน เช่น

ธาตุลหุ/สระ	ทำเป็นขั้นคุณ	ความหมาย
nī	n a + ī > e = ne	นำไป, แนะนำ
bhū	bh a + ū > o = bho	เป็น, อยู่, คือ
smṛ	sm a + ṛ > ar = smar	ระลึกถึง
budh	b a + u > o + dh = bodh	รู้, รู้ลึกตัว

2. นำ a ปัจจัยไปเติมท้ายธาตุที่ทำเป็นขั้นคุณแล้ว หรือ ธาตุที่เป็นพยางค์ครุ ได้เลย แล้วจะได้รูปที่เรียกว่า คำกริยา (stem) เช่น

ธาตุลหุ/ท้ายสระ	ทำสระเป็นขั้นคุณ	+ ปัจจัย	คำกริยา
nī	ne	+ a = e+a=aya	naya
bhū	bho	+ a = o+a=ava	bhava
smṛ	smar	+ a = -	smara
budh	bodh	+ a = -	bodha

ธาตุครุ	+ a ปัจจัย	คำกริยา	ความหมาย
jīv	+ a =	jīva	มีชีวิตอยู่, เป็นอยู่
nind	+ a =	ninda	ติเตียน
śams	+ a =	śamsa	สรรเสริญ
rakṣ	+ a =	rakṣa	รักษา, ปกป้อง

⁴² พยางค์หนัก (ครุ) ประกอบด้วยสระเสียงยาว หรือสระเสียงสั้นแต่มีพยัญชนะตามหลังมาตั้งแต่ ๒ ตัวขึ้นไป ตัวอย่าง 1) สระเสียงยาว เช่น √nī, √bhū, √jīv 2) สระเสียงสั้น + พยัญชนะ 2 ตัวขึ้นไป เช่น √nind, √vand

⁴³ พยางค์เบา (ลหุ) ประกอบด้วยสระเสียงสั้นอย่างเดียว หรือสระเสียงสั้นและมีพยัญชนะตามหลังมาเพียงตัวเดียว ตัวอย่าง 1) สระเสียงสั้น เช่น √ji 2) สระเสียงสั้น + พยัญชนะตัวเดียว เช่น √budh, √vad

3. กริยาธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ ที่ไม่ต้องทำสระเป็นชั้นคุณ แต่มีการเปลี่ยนแปลงตัว
ธาตุ ก่อนนำไปผสมกับ a ปัจจัย และกลายเป็นคำกริยา (stem) แล้วนำคำกริยาไปผันกับวิภัตติ
กริยา ทั้ง 4 หมวด จะได้รูปสมบูรณ์พร้อมนำไปใช้ในประโยคได้

ธาตุที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพิเศษ มีมากมายแต่ที่ใช้บ่อยๆ คือ ธาตุที่ลงท้ายด้วย
สระ ā และ ลงท้ายด้วยพยัญชนะ คือ m ดังนี้

ธาตุ	รูปพิเศษ	+ a ปัจจัย	คำกริยา	ความหมาย
gam	gacch	+ a =	gaccha	ไป, ถึง
yam	yacch	+ a =	yaccha	ให้
ghrā	jighr	+ a =	jighra	ดม
pā	pib	+ a =	piba	ดื่ม
sthā	tiṣṭh	+ a =	tiṣṭha	ยืนอยู่

4. นำคำกริยาไปผันกับวิภัตติกริยา ทั้ง 4 หมวด แล้วจะได้รูปกริยาที่สมบูรณ์พร้อมจะ
นำไปใช้ในประโยคได้ โดยในตอนนี้จะประกอบด้วย **ลฏ** (ปัจจุบันกาล) เป็นตัวอย่าง เช่น

ธาตุ	คำกริยา	+ วิภัตติ ลฏ	กริยาสมบูรณ์	ความหมาย
jīv	jīva	+ ti	jīvati	(เขา) มีชีวิตอยู่, เป็นอยู่
nind	ninda	+ ti	nindati	(เขา) ดิเตียน
śams	śamsa	+ ti	śamsati	(เขา) สรรเสริญ
rakṣ	rakṣa	+ ti	rakṣati	(เขา) รักษา, ปกป้อง
nī	naya	+ ti	nayati	(เขา) นำไป, แนะนำ
bhū	bhava	+ ti	bhavati	(เขา) เป็น, อยู่, คือ
smṛ	smara	+ ti	smarati	(เขา) ระลึกถึง
budh	bodha	+ ti	bodhati	(เขา) รู้, รู้สึกรู้สัก
gam	gaccha	+ ti	gacchati	(เขา) ไป
yam	yaccha	+ ti	yacchati	(เขา) ให้
ghrā	jighra	+ anti	jighranti	(พวกเขา) ดม
pā	piba	+ si	pibasi	(ท่าน) ดื่ม
sthā	tiṣṭha	+ mi	tiṣṭhāmi	(ฉัน) ยืนอยู่

7.4.2 การผันกริยาธาตุหมวด 1 ด้วย ลकार หมวด लृ, लङ्, लृष्, लिङ् (วิचि लिङ्)

प्रसिम्पतिशतु

ผันกริยาธาตุหมวด 1 bhū / भू [เป็น, อยู่, คือ] คำกริยา คือ bhava / भव เป็นตัวอย่าง

หมวด लृ (प्रसिम्पति)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	bhavati भवति	bhavatas भवतस्	bhavanti भवन्ति
2	bhavasi भवसि	bhavathas भवथस्	bhavatha भवथ
1	bhavāmi भवामि	bhavāvas भावस्	bhavāmas भवामस्

หมวด लङ् (प्रसिम्पति)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
abhavat अभवत्	abhavatām अभवताम्	abhavan अभवन्
abhavas अभवस्	abhavatam अभवतम्	abhavata अभवत
abhavam अभवम्	abhavāva अभाव	abhavāma अभवाम

หมวด लृष् (प्रसिम्पति)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	bhavatu भवतु	bhavatām भवताम्	bhavantu भवन्तु
2	bhava भव	bhavatam भवतम्	bhavata भवत
1	bhavāni भवानि	bhavāva भाव	bhavāma भवाम

หมวด लिङ् (प्रसिम्पति)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
bhavet भवेत्	bhavetām भवेताम्	bhaveyus भवेयुस्
bhaves भवेस्	bhavetam भवेतम्	bhaveta भवेत
bhaveyam भवेयम्	bhaveva भवेव	bhavema भवेम

आत्मनेपतिशतु

ผันกริยาธาตุหมวด 1 yat / यत् [พยายาม, พากเพียร] คำกริยา คือ yata / यत् เป็นตัวอย่าง

หมวด लृ (आत्मनेपति)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	yatate यतते	yatete यतेते	yatante यतन्ते
2	yatase यतसे	yatethe यतेथे	yatadhve यतध्वे
1	yate यते	yatāvahe यतावहे	yatāmahe यतामहे

หมวด लङ् (आत्मनेपति)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
ayatata अयतत	ayatetām अयतेताम्	ayatanta अयतन्त
ayatathās अयतथास्	ayatethām अयतेथाम्	ayatadhvam अयतध्वं
ayate अयते	ayatāvahi अयतावहि	ayatāmahi अयतामहि

หมวด **โย** (อาตมเนบท)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	yatatām ยตताम्	yatetām यतेताम्	yatantām यतन्ताम्
2	yatasva यतस्व	yatethām यतेथाम्	yatadhvam यतध्वं
1	yatai यतै	yatāvahai यतावहै	yatāmahai यतामहै

หมวด **ลิง** (อาตมเนบท)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
yateta यतेत	yateyātām यतेयाताम्	yateran यतेरन्
yatethās यतेथास्	yateyāthām यतेयाथाम्	yatedhvam यतेध्वं
yateya यतेय	yatevahi यतेवहि	yatemahi यतेमहि

อุภयपทีठात्

ผันกริยาธาตุหมวด 1 nī / नी [นำไป] คำกริยา คือ **naya / नय** เป็นตัวอย่าง

หมวด **ล** (ปรัสนเอบท)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	nayati नयति	nayatas नयतस्	nayanti नयन्ति
2	nayasi नयसि	nayathas नयथस्	nayatha नयथ
1	nayāmi नयामि	nayāvas नयावस्	nayāmas नयामस्

หมวด **ล** (อาตมเนบท)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
nayate नयते	nayete नयेते	nayante नयन्ते
nayase नयसे	nayethe नयेथे	nayadhve नयध्वे
naye नये	nayāvahe नयावहे	nayāmahe नयामहे

วิธีใช้ : ในการผันด้วย ดิงวิภक्ति หมวด ล (ปัจจุบันกาล) มีกฎที่ควรทราบดังนี้

ฝ่ายปรัสนเอบท

- บุรุษที่ 3 พหูพจน์ a ทำยคำกริยา (stem) + anti ให้ลบบอกเสียง
ดังนั้น anti ยังคงเป็น anti ไม่เปลี่ยนเป็น ānti (เสียงยาว)
- บุรุษที่ 1 ทั้งสามพจน์ ให้ทำเสียงสระ a ซึ่งอยู่ท้ายของคำกริยา (stem)
ข้างหน้าวิภक्ति คือ mi, vas, และ mas เป็นสระ ā (เสียงยาว)

ฝ่ายอาตมเนบท

- a ทำยคำกริยา (stem) + วิภक्तिอาตมเนบท ที่ขึ้นต้นด้วย i = e (ลการ อื่นๆ ก็นัยนี้)
เช่น **naya + ite = nayete**
- a คำกริยา (stem) + วิภक्तिอาตมเนบท บุรุษที่ 1 ทวิพจน์และพหูพจน์ ให้ทำเสียงเป็น ā
เช่น **naya + vahe = nayāvahe** **naya + mahe = nayāmahe**

หมวด **ล** (ปรัสนิมิต)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	anayat अनयत्	anayatām अनयताम्	anayan अनयन्
2	anayas अनयस्	anayatam अनयतम्	anayata अनयत
1	anayam अनयम्	anayāva अनयाव	anayāma अनयाम

หมวด **ล** (आत्मनेपथ)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
anayata अनयत	anayetām अनयेताम्	anayanta अनयन्त
anayathās अनयथास्	anayethām अनयेथाम्	anayadhvam अनयच्चवं
anaye अनये	anayāvahi अनयावहि	anayāmahi अनयामहि

วิธีใช้ : ในการผันด้วย ดิงวิภक्ति หมวด **ล** (อดีตกาลไม่สมบุรณ์) มีกฎที่ควรทราบดังนี้

ฝ่ายปรัสนิมิต

- a ของ an (บุรุษที่ 3 พหูพจน์) และของ am (บุรุษที่ 1 เอกพจน์) ลบทิ้งเมื่อผสมกับ คำกริยา (stem)
- va (บุรุษที่ 1 ทวิพจน์) ma (บุรุษที่ 1 พหูพจน์) เมื่อประกอบท้ายคำกริยาต้องทำเสียงสระ a ท้ายคำกริยานั้นให้เป็นเสียงยาว คือ ā

ฝ่ายआत्मनेपथ

- a คำกริยา (stem) + วิภक्तिआत्मनेपथ บุรุษที่ 1 ทวิพจน์และพหูพจน์ ให้ทำเสียงเป็น ā

คำอธิบายเพิ่มเติม

วิธีประกอบ a (अ) आत्म (a aucent)

ดิงวิภक्ति หมวด **ล** มีการลง **a** आत्म ที่ต้นธาตุ ถ้ากริยานั้นมีอุปสรรค (ดูเรื่องอุปสรรค หน้า 127-128) อยู่ข้างหน้าธาตุ ให้แทรก **a** आत्म ลงตรงกลางระหว่าง อุปสรรค กับ ธาตุ และให้ทำสนธิตามกฎสนธิสระหรือพยัญชนะด้วย ตัวอย่าง

อุปสรรค	ธาตุ (หมวด)	รูปปัจจุบันกาล	แทรก a आत्मตรงกลาง	รูปอดีตกาล	ความหมาย
pari	nī (1)	pariṇayati	pari + a + naya	paryañayat	แต่งงาน
nis	nī (1)	nirñayati	nis + a + naya	nirañayat	ตกลงใจ
ut	pat (1)	utpatati	ut + a + pata	udapatat	ป็นขึ้น
ā	ruh (1)	ārohati	ā + a + roha	ārohat	งอกขึ้น, เต็มโต
pra	nam (1)	prañamati	pra + a + nama	prāñamat	ไหว้
adhi	sthā (1)	adhitiṣṭhati	adhi + a + tiṣṭha	adhyatiṣṭhat	ปกครอง
vi	naś (4)	vinaśyati	vi + a + naśya	vyanaśyat	พินาศ

หมวด โสญ (ปรัสไมบทย)

บुरुษที่	เอกพจน	ทวิพจน	พหุพจน
3	nayatu นยตุ	nayatām นยताम्	nayantu नयन्तु
2	naya नय	nayatam नयतम्	nayata नयत
1	nayāni नयानि	nayāva नयाव	nayāma नयाम

หมวด โสญ (อาตมเนบทย)

เอกพจน	ทวิพจน	พหุพจน
nayatām नयताम्	nayetām नयेताम्	nayantām नयन्ताम्
nayasva नयस्व	nayethām नयेथाम्	nayadhvam नयध्वं
nayai नयै	nayāvahai नयावहै	nayāmahai नयामहै

วิธีใช้ : ในการผันด้วย ดิงฺวิภักติ หมวด โสญ (คำสั่ง, ขอร้อง) มีกฎที่ควรทราบดังนี้
ฝ่ายปรัสไมบทย

- a ของ antu (บुरुษที่ 3 พหุพจน) ลบทิ้งเมื่อผสมกับ เค้ากริยา (stem)
- รูปวิภักติ บुरुษที่ 2 เอกพจน เมื่อผันกับธาตุหมวดที่ 1-4-6-10 จะไม่ปรากฏจึงเหลือแต่ เค้ากริยา (stem) เท่านั้น

ฝ่ายอาตมเนบทย

- a ของ antām (บुरुษที่ 3 พหุพจน) ลบทิ้งเมื่อผสมกับ เค้ากริยา (stem)
- i ตัวหน้าของ itām (ทวิพจน บुरुษที่ 3) ithām (ทวิพจน บुरुษที่ 2) เมื่อประสมกับ a ท้ายของเค้ากริยา (stem) ของธาตุหมวดที่ 1 - 4 - 6 - 10 จะเป็น e

หมวด ลิง (ปรัสไมบทย)

บुरुษที่	เอกพจน	ทวิพจน	พหุพจน
3	nayet नयेत्	nayetām नयेताम्	nayeyus नयेयुस्
2	nayes नयेस्	nayetam नयेतम्	nayeta नयेत
1	nayeyam नयेयम्	nayeva नयेव	nayema नयेम

หมวด ลิง (อาตมเนบทย)

เอกพจน	ทวิพจน	พหุพจน
nayeta नयेत	nayeyātām नयेयाताम्	nayeran नयेरन्
nayethās नयेथास्	nayeyāthām นयेयाथาม्	nayedhvam นयेध्वं
nayeya नयेय	nayevahi นयेवहि	nayemahi นयेमहि

วิธีใช้ : ในการผันด้วย ดิงฺวิภักติ หมวด ลิง (บอกความกำหนด, แนะนำ) มีกฎที่ควรทราบดังนี้
ฝ่ายปรัสไมบทย

- ī ของ วิภักติทั้ง 9 เมื่อผสมกับ a ท้ายเค้ากริยา (stem) ของธาตุหมวด 1-4-6-10 จะได้รูปเป็น e เช่น naya + it = nayet = ฟึ่งนำไป, ควรนำไป

ฝ่ายอาตมเนบทย

- ī ของ วิภักติทั้ง 9 เมื่อผสมกับ a ท้ายเค้ากริยา (stem) ของธาตุหมวด 1-4-6-10 จะได้รูปเป็น e เช่น bhāṣa + ita = bhāṣeta = ฟึ่งกล่าว, ควรพูด

7.5 การผันกริยาอาขยาต ธาตุหมวดที่ 6 (ตฺทาทีคณะ)

ในหัวข้อนี้เราจะศึกษาธาตุหมวด 6 หรือเรียกทางไวยากรณ์ว่า ตฺทาทีคณะ (หมายถึงหมวดธาตุที่มี ตฺทฺ ธาตุ เป็นตัวแรก) ธาตุหมวด 6 นี้มีปัจจัยประจำหมวด คือ a (अ) ปัจจัย เช่นเดียวกับธาตุหมวด 1 แต่ที่แตกต่างกัน ก็คือ **ธาตุหมวด 6 ไม่ต้องทำสระเป็นชั้นคุณ** ให้นำไปผสมกับ a ปัจจัย แล้วกลายเป็น คำกริยา (stem) แล้วนำคำกริยาไปผันกับวิภक्तिกริยา ทั้ง 4 หมวด จะได้รูปสมบูรณ์พร้อมนำไปใช้ในประโยคได้ หมวดนี้มี 157 ธาตุ

เหตุผลที่**ธาตุหมวด 6 ไม่ต้องทำสระเป็นชั้นคุณ** เพราะ a ปัจจัย เป็นเสียงเน้นหนัก (accented) อยู่แล้ว (แต่ a ปัจจัย ของธาตุหมวด 1 เป็น เสียงเบา - unaccented จึงต้องทำธาตุเป็นชั้นคุณ)

แต่อย่างไรก็ตาม ธาตุหมวด 6 นี้ บางธาตุต้องมีการเติมพยัญชนะนาสิก (nasal) ลงหน้าพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ และบางธาตุก็เปลี่ยนรูปพิเศษเหมือนธาตุหมวดที่ 1

7.5.1 กฎการประกอบกริยาธาตุหมวด 6

1. นำ a ปัจจัยไปเติมท้ายธาตุหมวดที่ 6 นี้ได้เลยซึ่งจะได้ คำกริยา หรือ stem แล้วนำคำกริยาไปผันกับวิภक्ति ทั้ง 4 หมวด ได้ทันที ดังตัวอย่าง

ธาตุหมวด 6	+ a คำกริยา (stem)	+ ลฺกฺ ลการ รูปกริยาสมบูรณ์	ความหมาย
kṛṣ	kṛṣa	kṛṣati	(เขา) ไถ, ลาก, ดึง
kṣip	kṣipa	kṣipasi	(ท่าน) ขว้าง
diś	diśa	diśāmi	(ฉัน) ชี้, บอก
viś	viśa	viśatas	(เขาทั้งสอง) เข้าไป
sprś	sprśa	sprśāmas	(พวกเรา) สัมผัส
srj	srja	srjati	(เขา) สร้าง

2. ธาตุหมวดที่ 6 บางตัวก็มีการแปลงรูปพิเศษ เช่นเดียวกับธาตุหมวดที่ 1 เช่น

ธาตุ	รูปพิเศษ	+ a ปัจจัย	+ ลฺกฺ ลการ รูปกริยาสมบูรณ์	ความหมาย
iṣ	> icch	+ a = iccha	icchati	(เขา) ต้องการ, ปรารถนา
prach	> pr̥ch	+ a = pr̥cha	pr̥chasi	(ท่าน) ถาม

3. ธาตุหมวด 6 (บางตัว) ที่หน้าพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ จะต้องเติมพยัญชนะนาสิก (คือ ตัวสุดท้ายของวรรคทั้งห้า) ที่เป็นวรรคเดียวกันกับพยัญชนะตัวสุดท้ายนั้น เช่น

kṛt ธาตุ มี t เป็นพยัญชนะท้าย ต้องเติม n ซึ่งเป็นพยัญชนะนาสิกก็ทำยวรรค t ไว้ที่หน้า t เป็น kṛnt ก่อนแล้วค่อยนำไปประสมกับ a ปัจจัย และผันกับวิภक्ति ทั้ง 4 หมวดต่อไป

ธาตุหมวดที่ 6 ที่มีการเติมพยัญชนะนาสิก มีดังตารางต่อไปนี้

ธาตุ	+ พยัญชนะนาสิก	+ a ปัจจัย	+ ลกการรูปกริยาสมบูรณ์	ความหมาย
kṛt	kṛnt	+ a = kṛnta	kṛntati	(เขา) ตัด
muc	muñc	+ a = muñca	muñcati	(เขา) ปล่อย, ปลดเปลื้อง
lip	limp	+ a = limpa	limpati	(เขา) ทา
lup	lump	+ a = lumpa	lumpati	(เขา) ปลิ้น, ทำให้แตก
sic	siñc	+ a = siñca	siñcati	(เขา) รด

7.5.2 การผันกริยาธาตุหมวด 6 ด้วย ลการ หมวด ลก, ลง, โลก, ลิง (วิธิลิง)

อุกยปที่ธาตุ

ผันกริยาธาตุหมวด 6 kṣip / क्षिप् [ขว่าง, โยน] คำกริยา คือ kṣipa / क्षिप เป็นตัวอย่าง

หมวด ลก (ปรัลไมบท)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	kṣipati क्षिपति	kṣipatas क्षिपतस्	kṣipanti क्षिपन्ति
2	kṣipasi क्षिपसि	kṣipathas क्षिपथस्	kṣipatha क्षिपथ
1	kṣipāmi क्षिपामि	kṣipāvas क्षिपावस्	kṣipāmas क्षिपामस्

หมวด ลก (อาตมเนบท)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
kṣipate क्षिपते	kṣipete क्षिपेते	kṣipante क्षिपन्ते
kṣipase क्षिपसे	kṣipethe क्षิपेथे	kṣipadhve क्षिपध्वे
kṣipe क्षिपे	kṣipāvahe क्षिपावहे	kṣipāmahe क्षिपामहे

หมวด ลง (ปรัลไมบท)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	akṣipat अक्षिपत्	akṣipatām अक्षिपताम्	akṣipan अक्षिपन्
2	akṣipas अक्षिपस्	akṣipatam अक्षिपतम्	akṣipata अक्षिपत
1	akṣipam अक्षिपम्	akṣipāva अक्षिपाव	akṣipāma अक्षिपाम

หมวด ลง (อาตมเนบท)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
akṣipata अक्षिपत	akṣipetām अक्षिपेताम्	akṣipanta अक्षिपन्त
akṣipathās अक्षिपथास्	akṣipethām अक्षิपेथाम्	akṣipadhvam अक्षिपध्वं
akṣipe अक्षिपे	akṣipāvahi अक्षिपावहि	akṣipāmahe अक्षिपामहि

ข้อสังเกต

วิธีประกอบ a (अ) आत्म (a aucent)

เมื่อประสมข้างหน้าของธาตุ ที่ขึ้นต้นด้วยสระ จะรวมกันกับสระนั้นๆ กลายเป็นชั้นวฤทธิ (ไม่ใช่เป็นชั้นคุณ เหมือนกรณีของธาตุหมวดที่ 1) ตัวอย่าง

ธาตุ (หมวด)	รูป ปัจจุบันกาล	a आत्म+สระหน้าธาตุ = ชั้นวฤทธิ	รูป อดีตกาล	ความหมาย
iṣ (6)	icchati	a + iccha = aiccha	aicchat	ต้องการ, प्रारब्धना
ṛ (6)	ṛcchati	a + ṛccha = ārccha	ārcchat	ถึง, ได้รับ

หมวด โสฎ (प्रसिम्भत्)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	kṣipatu क्षिपतु	kṣipatām क्षिपताम्	kṣipantu क्षिपन्तु
2	kṣipa क्षिप	kṣipatam क्षिपतम्	kṣipata क्षिपत
1	kṣipāṇi क्षिपाणि	kṣipāva क्षिपाव	kṣipāma क्षिपाम

หมวด โสฎ (आत्मनेपत्)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
kṣipatām क्षिपताम्	kṣipetām क्षिपेताम्	kṣipantām क्षिपन्ताम्
kṣipasva क्षिपस्व	kṣipethām क्षिपेथाम्	kṣipadhvam क्षिपध्वम्
kṣipai क्षिपै	kṣipāvahai क्षिपावहै	kṣipāmahai क्षिपामहै

หมวด लिङ् (प्रसिम्भत्)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	kṣipet क्षिपेत्	kṣipetām क्षिपेताम्	kṣipeyus क्षिपेयुस्
2	kṣipes क्षिपेस्	kṣipetam क्षिपेतम्	kṣipeta क्षिपेत
1	kṣipeyam क्षिपेयम्	kṣipeva क्षิपेव	kṣipema क्षिपेम

หมวด लिङ् (आत्मनेपत्)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
kṣipeta क्षिपेत	kṣipeyātām क्षिपेयाताम्	kṣiperan क्षिपेरन्
kṣipethās क्षिपेथास्	kṣipeyāthām क्षिपेयाथाम्	kṣipedhvam क्षिपेध्वम्
kṣipeya क्षिपेय	kṣipevahi क्षिपेवहि	kṣipemahi क्षिपेमहि

7.6 การผันกริยาอาขยาต ธาตุหมวดที่ 4 (ทิวาทิคณะ)

เราได้ฝึกผันกริยาหลัก หรือ อาขยาต ที่ใช้ธาตุหมวดที่ 1 และ 6 ผ่านมาแล้ว ในบทนี้เราจะฝึกผันกริยาธาตุหมวด 4 หรือที่เรียกทางไวยากรณ์ว่า ทิวาทิคณะ (หมายถึง หมวดธาตุที่มี ทิว ธาตุเป็นตัวแรก) ซึ่งมี ya (य) เป็นปัจจัยประจำหมวด โดยปกติจะไม่มีอำนาจเปลี่ยนแปลงธาตุ หมวดนี้มี ธาตุประมาณ 140 ธาตุที่ใช้กันมาก วิธีการประกอบกริยากรรตุวาก มีโครงสร้างดังต่อไปนี้

ธาตุหมวด 4 + ya (य) + วิภक्तिอาขยาต (ติङ)

7.6.1 กฎการประกอบกริยาธาตุหมวด 4

1. ธาตุหมวด 4 ส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ให้ประสม ya ปัจจัย ได้แค่กริยา (stem) แล้วนำไปผันด้วยวิภक्तिกริยา ทั้ง 4 หมวดได้เลย ตัวอย่าง

ธาตุหมวด 4	+ ya ปัจจัย	ลฺกการ	รูปกริยา	ความหมาย
kup	kupya	ti	kupyati	เขาโกรธ (ใช้กับ c.4 หรือ 6)
krudh	krudhya	si	krudhyasi	ท่านโกรธ
tuṣ	tuṣya	thas	tuṣyathas	ท่านสองคนพอใจ, ยินดี
naś	naśya	mi	naśyāmi	เราแย่แล้ว (พินาศ, ฉิบหาย)
paś (dṛś)	paśya	vas	paśyāvas	เราทั้งสองเห็น
nṛt	nṛtya	anti	nṛtyanti	พวกเขาฟ้อนรำ
sidh	sidhya	ti	sidhyati	(ความปรารถนา) สำเร็จ

2. ธาตุบางตัวในหมวดนี้บางตัวมีการแปลงรูปพิเศษ ก่อนนำไปประสม ya ปัจจัย ตัวอย่าง

ธาตุหมวด 4 พิเศษ	+ ya	ลฺกการ	รูปกริยา	ความหมาย
gai > gā	gāya	ti	gāyati	เขาขับร้อง
hve > hū, hvā	hvaya	tha	hvayatha	พวกท่านร้องเรียก
dhye > dhā	dhaya	thas	dhayathas	ท่านทั้งสองดู (นม)
vyadh > vidh	vidhya	si	vidhyasi	ท่านแทง
jī > jīr	jīrya	mi	jīryāmi	เราแก่เพิ่มเรื่อยๆ
mid > med	medya	ti	medyati	มันละลาย

3. ธาตุที่ลงท้าย ad, am, iv ให้ทำเสียงสระ เป็นเสียงยาว คือ ā, ī ตัวอย่าง

ธาตุหมวด 4	+ ya	สฎ ลการ	รูปกริยา	ความหมาย
mad > mād	mādyā	ti	mādyati	เขาเมา
bhram > bhrām	bhrāmyā	ti	bhrāmyati	เขาท่องเที่ยวไปเรื่อยๆ
tam > tām	tāmyā	thas	tāmyathas	ท่านั่งเสียใจ
ksam > ksām	ksāmyā	si	ksāmyasi	ท่านอดทน อดกลั้น
dam > dām	dāmyā	mas	dāmyāmas	พวกเราฝึก...ให้เชื่อ
div > dīv	dīvyā	anti	dīvyanti	พวกเขาเล่น

4. ธาตุที่มีเสียงนาสิกย มักลบเสียงนาสิกยนั้นทิ้ง ตัวอย่าง

ธาตุหมวด 4	+ ya	สฎ ลการ	รูปกริยา	ความหมาย
bhramś > bhraś	bhraśyā	anti	bhraśyanti	พวกเขาพลัดตกไป
rañj > raj	rajyā	tha	rajyatha	พวกท่านยอม
jan > jā	jāyā	te	jāyate	เขาเกิด (จาก)

5. ธาตุที่ลงท้ายด้วย o ให้ลบ o ทิ้ง ตัวอย่าง

ธาตุหมวด 4	+ ya	สฎ ลการ	รูปกริยา	ความหมาย
cho > ch	chya	ti	chyati	เขาตัด, เฉือน
do > d	dya	ti	dyati	เขาแบ่ง, แยก

7.6.2 การผันกริยาธาตุหมวด 4 ด้วย ลการ หมวด สฎ, ลง, โสฎ, ลิง (วิธิลิง)

ปรัสนิไมปทีธาตุ

ผันกริยาธาตุหมวด 4 tuṣ / तुष् [ยินดี, พอใจ] คำกริยา คือ tuṣya / तुष्य เป็นตัวอย่าง

หมวด สฎ (ปรัสนิไมปท)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	tuṣyati तुष्यति	tuṣyatas तुष्यतस्	tuṣyanti तुष्यन्ति
2	tuṣyasi तुष्यसि	tuṣyathas तुष्यथस्	tuṣyatha तुष्यथ
1	tuṣyāmi तुष्यामि	tuṣyāvas तुष्यावस्	tuṣyāmas तुष्यामस्

หมวด ลง (ปรัสนิไมปท)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
atuṣyat अतुष्यत्	atuṣyatām अतुष्यताम्	atuṣyan अतुष्यन्
atuṣyas अतुष्यस्	atuṣyatam अतुष्यतम्	atuṣyata अतुष्यत
atuṣyam अतुष्यम्	atuṣyāva अतुष्याव	atuṣyāma अतुष्याम

หมวด โสญ (ปรัสนไมบท)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	tuṣyatu ตุษ्यตุ	tuṣyatām ตุษ्यताम्	tuṣyantu ตุษ्यन्तु
2	tuṣya ตุษ्य	tuṣyatam ตุษ्यतम्	tuṣyata ตุษ्यत
1	tuṣyāṇi ตุษ्याणि	tuṣyāva ตุษ्याव	tuṣyāma ตุษ्याम

หมวด लिङ् (ปรัสนไมบท)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
tuṣyet ตุษ्येत्	tuṣyetām ตุษ्येताम्	tuṣyeyus ตุษ्येयुस्
tuṣyes ตุษ्येस्	tuṣyetam ตุษ्येतम्	tuṣyeta ตุษ्येत
tuṣyeyam ตุษ्येयम्	tuṣyeva ตุษ्येव	tuṣyema ตุษ्येम

आत्मनेपिठात्

ผันกริยาธาตุหมวด 4 yudh / युध् [रभ, तँलु] कैाक्रिया कैा yudhya / युध्य เป็นตัวอย่าง

หมวด लृ (आत्मनेपिठ)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	yudhyate युध्यते	yudhyete युध्येते	yudhyante युध्यन्ते
2	yudhyase युध्यसे	yudhyethe युध्येथे	yudhyadhve युध्यध्वे
1	yudhye युध्ये	yudhyāvahe युध्यावहे	yudhyāmahe युध्यामहे

หมวด लिङ् (आत्मनेपिठ)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	ayudhyata अयुध्यत	ayudhyetām अयुध्येताम्	ayudhyanta अयुध्यन्त
2	ayudhyathās अयुध्यथास्	ayudhyethām अयुध्येथाम्	ayudhyadhvam अयुध्यध्वं
1	ayudhye अयुध्ये	ayudhyāvahi अयुध्यावहि	ayudhyāmahi अयुध्यामहि

หมวด लृ (आत्मनेपिठ)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	yudhyatām युध्यताम्	yudhyetām युध्येताम्	yudhyantām युध्यन्ताम्
2	yudhyasva युध्यस्व	yudhyethām युध्येथाम्	yudhyadhvam युध्यध्वं
1	yudhyai युध्यै	yudhyāvahai युध्यावहै	yudhyāmahai युध्यामहै

หมวด ลิง (อาตมเนบพ)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	yudhyeta युध्येत	yudhyeyātām युध्येयाताम्	yudhyeran युध्येरन्
2	yudhyethās युध्येथास्	yudhyeyāthām युध्येयाथाम्	yudhyedhvam युध्येध्वं
1	yudhyeya युध्येय	yudhyevahi युध्येवहि	yudhyemahi युध्येमहि

7.7 การผันกริยาอาชยาด ธาตุหมวดที่ 10 (จฺราทีคณः)

กริยาธาตุหมวด 10 (จฺราทีคณः ธาตุหมวดนี้เริ่มต้นด้วย จฺรฺ ธาตุ) มี aya (अय) ปัจจัยประจำหมวด (คล้ายๆ กับธาตุหมวด 4 ที่มี ya (य) เป็นปัจจัยประจำหมวด อย่างจำสับสนกัน) มีธาตุทั้งหมดประมาณ 410 ธาตุ วิธีการประกอบกริยากรรตุวจาก มีโครงสร้างดังนี้

ธาตุ หมวด 10 (ที่ผ่านกฎแล้ว) + aya (अय) ปัจจัย + วิภक्तिกริยา (ติङ्)

7.7.1 กฎการประกอบกริยาธาตุหมวด 10

1. ธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ ให้ทำเป็นขั้นคุณ (ถ้าทำได้ หมายถึง เป็นพยางค์เบา หรือ ลक्ष् ฺดูเรื่อง พยางค์ครุ และลक्ष् ฺดูเรื่อง สระขั้นคุณ ขั้นพฤทธิด้วย) ก่อนนำไปผสมกับ aya ปัจจัยและผสมวิภक्तिกริยา ดังตัวอย่าง

ธาตุ	ทำเป็นขั้นคุณ	+ aya	+ ลฺกฺ การ	ความหมาย
cur	cor	coraya	corayati	เขาลัก, ขโมย
tul	tol	tolaya	tolayāmi	ฉันชั่ง, ตวง
vid	ved	vedaya	vedayasi	ท่านสอน, ทำให้รู้
pīd	-	pīdaya	pīdayati	เขาเบียดเบียน
pūj	-	pūjaya	pūjayāvas	เราทั้งสองบูชา

2. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ ให้ทำเป็นขั้นพฤทธิ แล้ว + aya ปัจจัย ดังตัวอย่าง

ธาตุลงท้ายด้วยสระ	ทำเป็นขั้นพฤทธิ	+ aya	+ ลฺกฺ การ	ความหมาย
dhṛ	dhār	dhāraya	dhārayatha	พวกท่านรับไว้

3. สระ a กลางธาตุ ให้ทำเป็นเสียงยาว ā ได้บ้าง ตัวอย่าง

ธาตุมีสระ a กลางธาตุ	ทำเป็น ā	+ aya	+ ลฏ ลการ	ความหมาย
kṣal	kṣāl	kṣālaya	kṣālayāmi	ฉันล้าง
taḍ	tād	tāḍaya	tāḍayanti	พวกเขาตี, ลงโทษ

4. ธาตุพิเศษ ที่มาจากคำนาม (กริยานามธาตุ หรือ Denominative verb) ให้ + aya
ปัจจัยได้เลย ดังตัวอย่าง

ธาตุมาจากคำนาม	ทำเป็นกริยา	+ aya	+ ลฏ ลการ	ความหมาย
kathā	kath	kathaya	kathayati	เขาเล่าเรื่อง
gaṇa	gaṇ	gaṇaya	gaṇayatas	เขาทั้งสองนับ
daṇḍa	daṇḍ	daṇḍaya	daṇḍayāmas	พวกเราลงโทษ

5. ธาตุพิเศษ jan แปลว่า เกิด เดิมเป็นธาตุหมวด 4 หากเป็น *กรรตุวาจก* (active voice) แปลว่า *เกิด* (จาก ใช้กับนามวิภक्तिที่ 5) หากเป็น *เหตุกรรตุวาจก* (Causative verb) จะกลายเป็นธาตุหมวด 10 แปลว่า *ทำให้...เกิด* ตัวอย่าง

jan ธาตุ	+ ปัจจัย	+ ลฏ ลการ	ความหมาย
Active voice	jāya	jāyate	เขาเกิด (จาก)
Causative verb	janaya	janayati	แม่ให้กำเนิด...(ลูก)

7.7.2 การผันกริยาธาตุหมวด 10 ด้วย ลการ หมวด ลฏ, ลง, โลฏ, ลิง (วิธิลิง)

อุภยปทีธาตุ

ผันกริยาธาตุหมวด 10 cur / चूर् [ลัก, ชไมย] เค้กริยา คือ coraya / चोरय เป็นตัวอย่าง

หมวด ลฏ (ปรัสไมบท)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	corayati चोरयति	corayatas चोरयतस्	corayanti चोरयन्ति
2	coryasi चोरयसि	corayathas चोरयथस्	corayatha चोरयथ
1	corayāmi चोरयामि	corayāvas चोरयावस्	corayāmas चोरयामस्

หมวด ลฏ (อาตมเนบท)

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
corayate चोरयते	corayete चोरयेते	corayante चोरयन्ते
corayase चोरयसे	corayethe चोरयेथे	corayadhve चोरयध्वे
coraye चोरये	corayāvahe चोरयावहे	corayāmahe चोरयामहे

हमवद लङ् (प्रतिश्लिभपठ)

पुरुषी	ऐकपजर्न	तृवपजर्न	पहुपजर्न
3	acorayat अचोरयत्	acorayatām अचोरयताम्	acorayayan अचोरयन्
2	acorayas अचोरयस्	acorayatam अचोरयतम्	acorayata अचोरयत
1	acorayam अचोरयम्	acorayāva अचोरयाव	acorayāma अचोरयाम

हमवद लङ् (आतमनेपठ)

पुरुषी	ऐकपजर्न	तृवपजर्न	पहुपजर्न
3	acorayata अचोरयत	acorayetām अचोरयेताम्	acorayanta अचोरयन्त
2	acorayathās अचोरयथास्	acorayethām अचोरयेथाम्	acorayadhvam अचोरयध्वं
1	acoraye अचोरये	acorayāvahi अचोरयावहि	acorayāmahi अचोरयामहि

हमवद लृङ् (प्रतिश्लिभपठ)

पुरुषी	ऐकपजर्न	तृवपजर्न	पहुपजर्न
3	corayatu चोरयतु	corayatām चोरयताम्	corayantu चोरयन्तु
2	coraya चोरय	corayatam चोरयतम्	corayata चोरयत
1	corayāni चोरयाणि	corayāva चोरयाव	corayāma चोरयाम

हमवद लृङ् (आतमनेपठ)

ऐकपजर्न	तृवपजर्न	पहुपजर्न
corayatām चोरयताम्	corayetām चोरयेताम्	corayantām चोरयन्ताम्
corayasva चोरयस्व	corayethām चोरयेथाम्	corayadhvam चोरयध्वं
corayai चोरयै	corayāvahai चोरयावहै	corayāmahai चोरयामहै

हमवद लृङ् (प्रतिश्लिभपठ)

पुरुषी	ऐकपजर्न	तृवपजर्न	पहुपजर्न
3	corayet चोरयेत्	corayetām चोरयेताम्	corayeyus चोरयेयुस्
2	corayes चोरयेस्	corayetam चोरयेतम्	corayeta चोरयेत
1	corayeyam चोरयेयम्	corayeva चोरयेव	corayema चोरयेम

हमवद लृङ् (आतमनेपठ)

ऐकपजर्न	तृवपजर्न	पहुपजर्न
corayeta चोरयेत	corayeyātām चोरयेयाताम्	corayeran चोरयेरन्
corayethās चोरयेथास्	corayeyāthām चोरयेयाथाम्	corayedhvam चोरयेध्वं
corayeya चोरयेय	corayevahi चोरयेवहि	corayemahi चोरयेमहि

वाक्य (Voice)

वाक्य (वाक्य) คือเครื่องบ่งให้รู้รูปประโยค(ประโยคณिरूपण) ของคำพูดหรือเนื้อความ ในภาษาสันสกฤต ว่าโดยอนุโลมตามภาษาบาลี แบ่งเป็น 5 คือ

1. กรรตุवाक्य (Active Voice) บ่งผู้ทำยกขึ้นเป็นประธานในประโยค
2. กรรมवाक्य (Passive Voice) บ่งยกผู้ถูกทำขึ้นเป็นประธานในประโยค
3. भाववाक्य (Impersonal Passive) บ่งเพียงความมี ความเป็น
4. हेतुकरतुवाक्य (Causative) บ่งผู้ใช้ให้ทำยกขึ้นเป็นประธานในประโยค
5. हेतुकरमवाक्य (Causative Passive) บ่งผู้ที่ถูกใช้ให้ทำขึ้นเป็นประธานในประโยค

การที่จะทราบได้ว่าเป็นประโยคอะไร ต้องอาศัยศัพท์ที่เป็นประธานกับกริยาของประโยค และกริยาของแต่ละประโยคจะต้องมีปัจจัยแสดงให้ทราบว่าประกอบเป็นประโยคอะไร ในตอนนี้จะแยกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ คือ (1) กรรตุवाक्य (2) กรรมवाक्यและभाववाक्य (3) निश्चिन्ते โดยมีโครงสร้างและอรรถาธิบายโดยสังเขปดังนี้

7.8 กรรตุवाक्य (Active Voice)

ประโยค คือ กลุ่มคำที่ได้ความหมายสมบูรณ์ ว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ เป็นต้น ลักษณะของประโยคจะมีส่วนประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 2 ส่วน คือ

1. **ประธาน** คือ สิ่งที่เป็นผู้ทำเอง (หรือ ผู้ถูกกระทำในประโยคกรรมवाक्य) โดยประธานในประโยค อาจเป็น นามทั่วไป คือ คน สัตว์ สิ่งของ เป็นอาการนาม (นามบอกอาการหรือนามธรรม) ต่างๆ หรือสรรพนาม ก็ได้
2. **กริยา** คือ อาการกระทำต่างๆ ของประธานในประโยค
3. **กรรม** คือ สิ่งรองรับอาการกระทำ จะเป็นนามทั่วไปคือ คน สัตว์ ที่ สิ่งของ หรืออาการนามต่างๆ ก็ได้ (กริยาที่สำเร็จมาจากอกรรมธาตุซึ่งเป็นธาตุที่ไม่เรียกหากรรม ไม่ต้องมีกรรมมารองรับก็ได้)

ศัพท์ที่เป็นหลักในประโยคมีเพียงเท่านั้น ส่วนศัพท์นอกนี้ จัดเป็นศัพท์ประกอบเพื่อขยายความ

โครงสร้างของกริยาประโยคกรรตุवाक्य

สูตร =

धातु	+	पञ्चम्यप्रजामवद	+	विकृतिगिर्याआख्यात	=	गिर्याकरतुवाक्य
------	---	-----------------	---	--------------------	---	-----------------

*ดูเพิ่มเติมในการประกอบรูปกริยาसार्वधातुकलार-धातुकुุ่มที่ 1 ข้างต้น

7.9 กรรมวาจกและภาววาจก (Passive Voice and Impersonal Passive)

เปรียบเทียบตัวอย่างประโยค กรรมวาจก, กรรมวาจก และภาววาจก

1. ประโยคที่เน้นผู้ทำ เราเรียกว่า “กรรมวาจก” (กรรม แปลว่า ผู้ทำ) เช่น

naro devaṃ yajati

= คนบวงสรวงเทวดา (เน้นที่ผู้ทำคือ คน)

नरो देवं यजति

2. ประโยคที่เน้นกรรม หรือสิ่งที่ถูกกระทำ เราเรียกว่า “กรรมวาจก” (กรรม คือ สิ่งที่ถูกกระทำ) เช่น

nareṇa deva ijjate

= เทวดาถูกบวงสรวงโดยคน (เน้นกรรมคือ เทวดา)

नरेण देव इज्यते

3. ประโยคสั้นๆ พิเศษที่มีลักษณะ ดังนี้ คือ 1) คำนามที่ประธานต้องอยู่ในรูปวิภक्तिที่ 3 เพียงอย่างเดียว 2) กริยาหลักต้องเป็นบุรุษที่ 3 เอกพจน์อย่างเดียวเท่านั้น เราเรียกนี้ว่า “ภาววาจก” เช่น

rāmeṇa ṛṣiṇā jīvyate

= นายรามอยู่แบบฤๅษี

रामेणर्षिणा जीव्यते

หมายเหตุ : อักษรเทวนาครีและโรมัน เป็นรูปที่ผ่านการสนธิแล้ว (ดูสนธิ ในบทที่ 2)

ประโยคกรรมวาจก (Passive Voice) เป็นประโยคที่เน้นหรือบ่งถึงสิ่งที่ถูกกระทำเป็นสำคัญ ในประโยคซึ่งจะประกอบรูปเป็นวิภक्तिที่ 1 (ปรถมา.) ส่วนสิ่งที่กระทำเมื่อปรากฏในประโยคจะประกอบรูปเป็นวิภक्तिที่ 3 (ตฤติยา.) การสร้างกริยาอาขยาตประโยคกรรมวาจกประกอบด้วย

(1) ธาตุ (ไม่จำกัดหมวด)

(2) ลง ya (य) ปัจจัย (ปัจจัยของกรรมวาจกและภาววาจก)

(3) วิภक्तिอาขยาตฝ่ายอาत्मเนभ

กริยากรรมธาตุ (ธาตุเรียกหากรรมมารองรับ) ในภาษาสันสกฤตอาจแจกเป็นกรรมวาจกได้ทุกตัว และแม้แต่กริยากรรมธาตุ (ธาตุไม่เรียกหากรรมมารองรับ) ก็อาจแจกในลักษณะเช่นนี้ได้ แต่จะเรียกว่า “ภาววาจก” เช่น bhū ธาตุ [มี, เป็น], svap ธาตุ [หลับ] เป็นต้น โดยประธานในประโยคภาววาจกนี้จะประกอบรูปเป็นวิภक्तिที่ 3 (ตฤติยา.)

โครงสร้างของกริยาประโยคกรรมวาจก

การสร้างกริยาประโยคกรรมวาจกมีรูปแบบ ดังนี้

สูตร = ธาตุ (ไม่จำกัดหมวด) + ya (य) ปัจจัย + วิภक्तिอาत्मเนभ = กริยากรรมวาจก

กฎทั่วไป ของการผันธาตุเป็นกรรมวาจก

โดยทั่วไปมักนิยมนำธาตุที่ต้องมีกรรมมารองรับ หรือ สกรรมธาตุ มาผสมกับ ya (य) ปัจจัย และ วิกัต์ติอาत्मनेपथ แล้วสำเร็จรูปเป็นกริยากรรมวาจกได้เลย เช่น

กลุ่มที่ 1

หมวดที่	ธาตุ	ความหมาย	ผันกรรตุวาจก ปกติ	ผันกรรมวาจก
1	bhū भू	มี, เป็น, คือ	bhavati भवति	bhūyate (ภาววาจก) भूयते
4	hū हू	เรียก	hwayati ह्वयति	hūyate हूयते
6	kṛṣ कृष्	ไถ	kṛṣati कृषति	kṛṣyate कृष्यते
10	pūj पूज्	บูชา	pūjayati पूजयति	pūjyate पूज्यते

กลุ่มที่ 2

หมวดที่	ธาตุ	ความหมาย	ผันกรรตุวาจกปกติ	ผันกรรมวาจก
5	śak शक्	สามารถ	śaknoti शक्नोति	śakyate शक्यते
8	tan तन्	ขยาย, แผ่	tanoti तनोति	tanyate तन्यते
9	puṣ पुष्	เลี้ยง, บำรุง	puṣṇāti पुष्णाति	puṣyate पुष्यते

กลุ่มที่ 3

หมวดที่	ธาตุ	ความหมาย	ผันกรรตุวาจกปกติ	ผันกรรมวาจก
7	rudh रुध्	ปิด, กั้น	ruṇaddhi रुणद्धि	rudhyate रुध्यते
3	nij निज्	ซัก, ล้าง	nenekti नेनेक्ति	nijyate निज्यते
2	lih लिह्	เลีย	leḍhi लेढि	lihyate लिह्यते

วิธีประกอบกริยาकुम्प्रयोक् ในประโยคกรรมวาจกส่วนที่เหลือ มีดังนี้

1. ธาตุที่มี ya เป็นส่วนประกอบ ให้หذفเสียง ya เป็น i แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจกและวิภक्तिอาत्मनेपथ เช่น [ความหมายธาตุ]

	yaj > ij + ya + te	= ijyate	[บรวงสรวง]
	यज् > इज् + य + ते	= इज्यते	
ยกเว้น	yam + ya + te	= yamyate	[ให้]
	यम् + य + ते	= यम्यते	
	yāc + ya + te	= yācyate	[ขอ]
	याच् + य + ते	= याच्यते	

2. ธาตุที่มี va เป็นส่วนประกอบ ให้หذفเสียง va เป็น u แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจกและวิภक्तिอาत्मनेपथ เช่น

	vac > uc + ya + te	= ucyate	[พูด]
	वच् > उच् + य + ते	= उच्यते	
	vah > uh + ya + te	= uhyate	[นำไป]
	वह् > उह् + य + ते	= उह्यते	

3. ธาตุที่มี ra เป็นส่วนประกอบ ให้เปลี่ยน ra เป็น r แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจกและวิภक्तिอาत्मनेपथ เช่น

	grah > grh + ya + te	= grhyate	[ถือไว้]
	ग्रह् > गुह् + य + ते	= गुह्यते	
	prach > prcch + ya + te	= prcchyate	[ถาม]
	प्रच्छ् > पृच्छ् + य + ते	= पृच्छ्यते	

*วิธีทั้ง 3 นี้ เรียกว่า “สัมप्रसारणे” คือ การชักเข้าหาสระเดิม

4. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ i และ u (และที่มี r หรือ v ตาม) ให้ทำสระดังกล่าวเป็นเสียงยาว คือ ī และ ū ตามลำดับ แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจกและวิภक्तिอาत्मनेपथ เช่น

	ji > jī + ya + te	= jīyate	[ชนะ]
	जि > जी + य + ते	= जीयते	
	stu > stū + ya + te	= stūyate	[สดุดี]
	स्तु > स्तू + य + ते	= स्तूयते	
	kur > kūr + ya + te	= kūryate	[เปล่งเสียง]
	कूर् > कूर् + य + ते	= कूर्यते	
	div > dīv + ya + te	= dīvyate	[เล่น]
	दिव् > दीव् + य + ते	= दीव्यते	

5. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ ṛ ให้เปลี่ยนเป็น ri แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจกและวิภक्तिอาत्मनेपथ เช่น

kr̥ > kri + ya + te	= kriyate	[กระทำ] ธาตุหมวด 8
कृ > क्रि + य + ते	= क्रियते	
hr̥ > hri + ya + te	= hriyate	[ลักไป]
हृ > ह्रि + य + ते	= ह्रियते	
<u>ยกรเว้น</u> smr̥ > smar + ya + te	= smaryate	[ระลึกถึง]
स्मृ > स्मर् + य + ते	= स्मर्यते	

6. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ ṝ ให้เปลี่ยนเป็น īr̄ แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจกและวิภक्तिอาत्मनेपथ เช่น

kṝ > kīr̄ + ya + te	= kīryate	[ทำให้กระจัดกระจาย]
कृ̄ > कीर् + य + ते	= कीर्यते	

แต่ถ้ามีพยัญชนะโอบล้อม หรือ v (ทันตย+โอบล้อม) อยู่หน้า ให้เปลี่ยนเป็น ūr̄ เช่น

pṝ > pūr̄ + ya + te	= pūryate	[เต็ม, บรรจุให้เต็ม]
पृ̄ > पूर् + य + ते	= पूर्यते	
vṝ > vūr̄ + ya + te	= vūryate	[เลือก]
वृ̄ > वूर् + य + ते	= वूर्यते	

7. ธาตุที่มีสระ ā, e, ai และ o เป็นที่สุด ต่อไปนี้ คือ dā [ให้], dhā [วาง], pā [เต็ม], mā [วัด], vye [เย็บ, ปกคลุม], hā [ละ, ห้าง], de [คุ้มครอง], dhe [ดู, เต็ม], dhyai [คิด, พิจารณา], gai [ขบร่อง], do [ตัด, ฝา], so [ทำลาย] ให้เปลี่ยนเป็น ī แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจกและวิภक्तिอาत्मनेपथ เช่น

dā > dī + ya + te	= dīyate	[ให้]
दा > दी + य + ते	= दीयते	
pā > pī + ya + te	= pīyate	[เต็ม]
पा > पी + य + ते	= पीयते	
dhe > dhī + ya + te	= dhīyate	[ดู, เต็ม]
धे > धी + य + ते	= धीयते	
gai > gī + ya + te	= gīyate	[ขบร่อง]
गै > गी + य + ते	= गीयते	
so > sī + ya + te	= sīyate	[ทำลาย]
सो > सी + य + ते	= सीयते	

แต่ธาตุบางตัวที่มีสระ ā เป็นที่สุด คงไว้ตามเดิมบ้าง

khyā + ya + te	= khyāyate	[บอก, พูด]
ख्या + य + ते	= ख्यायते	
dā + ya + te	= dāyate	[ตัด]
दा + य + ते	= दायते	
ghrā + ya + te	= ghrāyate	[ดมกลิ่น]
घ्रा + य + ते	= घ्रायते	
pā + ya + te	= pāyate	[คุ้มครอง]
पा + य + ते	= पायते	
jñā + ya + te	= jñāyate	[รู้]
ज्ञा + य + ते	= ज्ञायते	
hā + ya + te	= hāyate	[ไป]
हा + य + ते	= हायते	

8. ธาตุที่มีเสียงนาสิกอยู่กลาง ให้ลบเสียงนาสิกทิ้ง เช่น

bandh > badh + ya + te	= badhyate	[ผูก]
बन्ध् > बध् + य + ते	= बध्यते	
śams > śas + ya + te	= śasyate	[สรรเสริญ]
शंस् > शस् + य + ते	= शस्यते	

แต่ธาตุบางตัวก็ไม่เปลี่ยน เช่น vand + ya + te = vandyate [ไหว้] เป็นต้น

9. ธาตุหมวดที่ 10 ต้องทำเป็นขั้นคุณก่อน (ถ้าทำได้) แล้วผสม ya ปัจจัยของกรรมวาจก และวิภक्तिอาत्मเนभत् เช่น

cur > cor + ya + te	= coryate	[ลัก]
चुर् > चोर् + य + ते	= चोर्यते	
tul > tol + ya + te	= tolyate	[ชั่ง]
तुल् > तोल् + य + ते	= तोल्यते	
kath > kath + ya + te	= kathyate	[กล่าวถึง]
कथ् > कथ् + य + ते	= कथ्यते	

กฎเกณฑ์ในธาตุตัวอื่นๆ อาจมีต่างไปจากนี้บ้างซึ่งมีเพียงเล็กน้อย ธาตุบางตัวอาจมี 2 รูป (โดยมากลงท้ายด้วย n) เช่น tan = tanyate / tāyate [แผ่ไป], khan = khanyate / khāyate [ขุด], san = sanyate / sāyate [ให้] เป็นต้น ผู้ศึกษาพึงกำหนดจำ

วิธีใช้กรรมวาจก

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการประกอบประโยคกรรมวาจกและการแปล

guruḥ śiṣyaiḥ pūjyate.

गुरुः शिष्यैः पूज्यते ।

คำแปล : ครูย่อมถูกบูชาโดยเหล่าศิษย์ หรือ ครูอันศิษย์ทั้งหลายย่อมบูชา

gṛham agninā dahyate iti atra śrūyate. गृहमग्निना दह्यते इति अत्र श्रूयते।

(เรา) ได้ยินมาที่นี่ ว่า เรือนถูกไฟไหม้อยู่ หรือ (เรา) ได้ยินมาที่นี่ ว่า เรือนอันไฟไหม้อยู่

วิธีใช้ภาววาจก

ในประโยคภาววาจกนี้ประกอบด้วยศัพท์หลักคือ ผู้ทำซึ่งอยู่ในรูปวิภक्तिที่ 3 (ส่วนศัพท์นอกนี้เป็นศัพท์ประกอบเพื่อขยายความ) และกริยาคุมประโยค ซึ่งกริยาคุมประโยคนี้ประกอบด้วยกริยา อกรรมธาตุ + ya (य) ปัจจัย และ วิภक्तिอาत्मเนบทเท่านั้น อหนึ่ง กริยาหลักนี้ต้องเป็นบุรุษที่ 3 เอกพจน์อย่างเดียวกับเท่านั้น ในส่วนอื่นๆ มีคติเป็นอย่างเดียวกับกรรมวาจก ตัวอย่าง

vyādhenā vṛkṣasya chāyāyām supyate.

व्याधेन वृक्षस्य छायायां सुप्यते।

คำแปล : นายพรานนอนหลับใต้เงาต้นไม้

tena gamyate. तेन गम्यते।

คำแปล : เขาย่อมไป

ตัวอย่างการผันกริยาศัพท์กรรมวาจก

ธาตุ (หมวด)	ผันปรกติ (กรรตุวาจก)	ผันเป็น กรรมวาจก	ความหมายธาตุ
वप् (1)	वपति	उप्यते	หว่าน, กระจาย
स्तु (2)	स्तौति	स्तूयते	สดุดี, สรรเสริญ
हा (3)	जहाते	हीयते	ละ, ทิ้ง
दिब् (4)	दीव्यति	दीव्यते	เล่น
चि (5)	चिनोति	चीयते	ก่อก, สั่งสม, เก็บ
लिब् (6)	लिखति	लिख्यते	เขียน
भिद् (7)	भक्ति	भिद्यते	ทำลาย
कु (8)	करोति	क्रियते	กระทำ
बन्ध् (9)	बध्नाति	बध्यते	ผูก
दंश् (10)	दंशयते	दश्यते	กัด, ขบ

7.10 นิชันตะ (Causative)

กริยานิชันตะ แบ่งเป็น 2 คือ กริยาที่ใช้ในประโยคนิชันตะกรรตุวาก และประโยคนิชันตะกรรมาวาก ซึ่งจะได้แสดงเป็นลำดับไปดังต่อไปนี้

7.10.1 นิชันตะกรรตุวาก

หมายถึง ประโยคที่ผู้ทำ (ประธานในประโยค) ไม่ได้ทำเอง แต่ใช้ให้ผู้อื่นทำแทน เช่น
เขา วานเพื่อน เขียนหนังสือ

คำว่า วานเพื่อน คือ ใช้เพื่อนให้ทำแทน ประโยคเช่นนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ประโยคเหตุกรรตุวาก**

โครงสร้างของกริยาประโยคนิชันตะกรรตุวาก

สูตร = **ธาตุ (ที่ทำตามกฎข้างล่างแล้ว) + aya ปัจจัย + วิภक्तिหมวดต่างๆ**

กฎของนิชันตะ

1. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระให้เปลี่ยนเป็น **ชั้นพฤทธิ** เช่น

ธาตุ (หมวด)	ความหมาย	ชั้นพฤทธิ	+ aya = คำกริยา	นิชันตะ
bhū (1) भू	เป็น, มี	bhau भौ	bhāvaya भावय	bhāvayati भावयति
smṛ (1) स्मृ	ระลึกถึง	smār स्मार्	smāraya स्मारय	smārayati स्मारयति
nī (1) नी	นำไป	nai नै	nāyaya नायय	nāyayati नाययति

2. สระ a ต้นธาตุ หรือ กลางธาตุ คงรูปเดิม หรือ แปลงเป็น ā เช่น

ธาตุ (หมวด)	ความหมาย	a เป็น ā	+ aya = คำกริยา	นิชันตะ
pat (1) पत्	ตก, หล่น	pāt पात्	pātaya पातय	pātayati पातयति
pac (1) पच्	หุง, ต้ม	pāc पाच्	pācaya पाचय	pācayati पाचयति
gam (1) गम्	ไป, ถึง	gam गम्	gamaya गमय	gamayati गमयति
nam (1) नम्	ไหว้, นอบน้อม	nām नाम्	nāmaya / namaya नामय / नमय	nāmayati / namayati नामयति / नमयति

3. สระ i, u, ṛ ที่อยู่ต้นหรือกลางธาตุ ให้ทำเป็นชั้นคุณ (ถ้าทำได้ ดูกฎการทำเป็นชั้นคุณ ประกอบด้วย) แล้วผสมกับ aya เช่น

ธาตุ (หมวด)	ความหมาย	ชั้นคุณ	+ aya = เค้ากริยา	ณิชนตะ
likh (6) लिख्	เขียน	lekh लेख्	lekhaya लेखय	lekhayati लेखयति
budh (1) बुध्	รู้, ตรัสรู้	bodh बोध्	bodhaya बोधय	bodhayati बोधयति
yudh (4) युध्	รบ, ต่อสู้	yodh योध्	yodhaya योधय	yodhayati योधयति
kr̥ṣ (6) कृष्	ไถ, ลาก, ดึง	karṣ कर्ष्	karṣaya कर्षय	karṣayati कर्षयति
mud (1) मुद्	ยินดี	mod मोद्	modaya मोदय	modayati मोदयति

แต่

nind (1) निन्द्	นินทา, ตำหนิ	nind निन्द्	nindaya निन्दय	nindayati निन्दयति
vand (1) वन्द्	ไหว้	vand वन्द्	vandaya वन्दय	vandayati वन्दयति

4. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ ā หรือ ṛ บางตัว (หลังจาก ṛ ทำเป็นชั้นคุณแล้ว ไม่ใช่ชั้นคุณ) เหมือนธาตุที่ลงท้ายด้วยสระทั่วไป ให้เติม p หน้า aya (= paya) เช่น

ธาตุ (หมวด)	ความหมาย	เติม p	+ aya = เค้ากริยา	ณิชนตะ
ṛ (1) ऋ	ถึง, ไป	arp अर्प्	arpaya अर्पय	arpayati अर्पयति
sthā (1) स्था	ยืน, ดำรง	sthāp स्थाप्	sthāpaya स्थापय	sthāpayati स्थापयति

แต่

pā (1) पा	ดื่ม	pāy पाय्	pāyaya पायय	pāyayati पाययति
--------------	------	-------------	----------------	--------------------

วิธีใช้ณิชนตะกรรตุวาก

การแต่งประโยคณิชนตะ ตัวประธาน (ผู้ใช้) เป็นวิภक्तिที่ 1 ตัวผู้ถูกใช้ (กรรมรอง) เป็นวิภक्तिที่ 2 หรือ 3 ก็ได้ ส่วนกรรมตรง (สิ่งรองรับการกระทำ) เป็นวิภक्तिที่ 2 เท่านั้น คำแปลกริยาต้องแปลว่า “ให้...” , “วาน...ให้..” , “ใช้...ให้...” หรือสำนวนโบราณว่า “ยัง...ให้...” เช่น

ข้อ	ประธาน	คำขยายอื่นๆ	กรรมรอง	กรรมตรง	กริยาณิชนตะ
1.	माता	-	दारकं / दारकेण	क्षीरं	पाययति
	แม่		ให้ทารก	ซึ่งน้ำนม	ดื่ม
2.	नरस्	मिक्षुभ्यस्	भार्या / भार्यया	अन्नं	पाचयति
	คน	แต่ภิกษุทั้งหลาย	ใช้ภรรยา	ซึ่งอาหาร	ให้หุงต้ม

- คำแปล 1. แม่ให้ทารกดื่มอยู่ซึ่งน้ำนม หรือ แม่ ยังทารก ย่อมให้ดื่ม ซึ่งน้ำนม
2. คนใช้ภรรยาให้หุงอยู่ซึ่งอาหารแต่ภิกษุทั้งหลาย
หรือ คน ยังภรรยา ให้หุงอยู่ ซึ่งอาหาร แต่ภิกษุทั้งหลาย

ตัวอย่างการผันกริยาศัพท์ณิชนตะกรรตุวากด้วยวิภक्तिหมวดต่างๆ

ธาตุ (หมวด)	ปัจจุบันกาล	a + कै + กริยา + อดีตกาล	ปัญจมี (โลฏ)	สัप्तมี (ลิง)
ṛ (1) ऋ	arpayati अर्पयति	ārpayat आर्पयत्	arpayatu अर्पयतु	arpayet अर्पयेत्
sthā (1) स्था	sthāpayati स्थापयति	asthāpayat अस्थापयत्	sthāpayatu स्थापयतु	sthāpayet स्थापयेत्
budh (1) बुध्	bodhayati बोधयति	abodhayat अबोधयत्	bodhayatu बोधयतु	bodhayet बोधयेत्
yudh (4) युध्	yodhayati योधयति	ayodhayat अयोधयत्	yodhayatu योधयतु	yodhayet योधयेत्
kṛṣ (6) कृष्	karṣayati कर्षयति	akarṣayat अकर्षयत्	karṣayatu कर्षयतु	karṣayet कर्षयेत्
nind (1) निन्द्	nindayati निन्दयति	anindayat अनिन्दयत्	nindayatu निन्दयतु	nindayet निन्दयेत्
vand (1) वन्द्	vandayati वन्दयति	avandayat अवन्दयत्	vandayatu वन्दयतु	vandayet वन्दयेत्

7.10.2 ฦัชนัฒะกรรมววจก

ประโยคฦัชนัฒะ (Causative) ที่เป็นกรรมววจก (Passive) เรารุ้จักว่ Causative Passive หรือ ประโยคเหตุกรรมววจก ในสันสกฤตมีที่ใช้น้อยมาก จนตำรบบางเล่มไม่กล่าวถึง โปรดจำไว้ว่ มีเพียงธาตุบงตัวเท่านั้นที่นิยมแต่งเป็น Causative Passive กริยา “Causative Passive” มีหลักการเดียวกับกับการประกอบ “ฦัชนัฒะ” ที่เป็น Active ต่างกันแต่ให้ ใ้ “ya” ปัจจัย แทนที่ “aya” ธาตุต้องเป็นสกรรมธาตุ และ วิภักติที่ใ้ต้องเป็น **อาตมเนบท** เท่านั้น เช่น

ธาตุ (หมวด)	ความหมาย	ชั้นคุณ, พฤทธิ หรือ a เป็น ā	+ ya แทน aya = เค้ากริยา	วิภักติอาตมเนบท = เหตุกรรมววจก
vad (1) वद्	กล่าว, พูด	vād वाद्	vādya वाद्य	vādyate वाद्यते
kr (8) कु	ทำ	kār कार्	kārya कार्य	kāryate कार्यते
mr (4) मु	ตาย	mār मार	mārya मार्य	māryate मार्यते

การแต่งประโยค Causative Passive ตัวประธาน คือ สิ่งที่ถูกกระทำ (กรรมตรงในประโยคฦัชนัฒะกรรมววจก) เป็นวิภักติที่ 1 ตัวผู้ถูกใ้ (กรรมรอง) เป็นวิภักติที่ 2 หรือ 3 ก็ได้ ส่วนผู้ใ้ให้ผู้อื่นทำ (หรือตัวประธานในประโยคฦัชนัฒะกรรมววจก) เป็นวิภักติที่ 3 เท่านั้น เช่น

ข้อ	ผู้ใ้ให้ทำ	คำขยาย อื่นๆ	กรรมรอง วิภักติ 2 หรือ 3	กรรมตรง = วิภักติที่ 1 (ประธาน)	กริยา
1.	नुपेण พระเจ้าแผ่นดิน	-	पुत्रं / पुत्रेण ใ้พระโอรส	अरयस् ข้าศึกทั้งหลาย	मार्यन्ते ทำให้ตาย
2.	आचर्येण อาจารย์	शालायां ในโรงเรียน	शिष्यान् / शिष्यैः ใ้ศิษย์ทั้งหลาย	पुस्कानि หนังสือทั้งหลาย	पाथ्यन्ते ให้ท่อง

คำแปล

1. ข้าศึกทั้งหลาย อันพระเจ้าแผ่นดิน ใ้พระโอรส ทำให้ตาย (ฆ่าให้ตาย)
2. หนังสือทั้งหลาย อันอาจารย์ ใ้ศิษย์ทั้งหลาย ให้ท่อง

ความสัมพันธ์ระหว่างบทประธานกับบทกริยาอาขยาต

การใช้บทประธานกับบทกริยาอาขยาตให้สัมพันธ์กัน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก โดยมีหลักเกณฑ์ง่ายๆ คือ “ถ้าบุรุษสรรพนามใด เป็นประธาน ต้องใช้กริยาประกอบวิภक्तिให้ถูกต้องตามบุรุษสรรพนามนั้น” หมายความว่า กริยาอาขยาตที่จะใช้กับประธานไม่ว่าจะเป็นบุรุษอะไร จะต้องประกอบให้มี **บุรุษและพจน์ที่ตรงกันเสมอ** ซึ่งมีข้อกำหนด ดังนี้

1) ประธานเป็นประณมบุรุษ (บุรุษที่ 3) ได้แก่ **นามนามทั่วไป** ทั้ง 3 ลิงค์ หรือ **ตทุ (त्द्)** **ศัพท์บุรุษสรรพนาม** ให้ใช้กับกริยาอาขยาตที่ประกอบด้วยวิภक्ति ชั้นประณมบุรุษ เช่น

- नरो वदति । naro vadati. ชายคนหนึ่งพูด (ในปัจจุบัน)
- नरौ वदतः । narau vadataḥ. ชายสองคนพูด
- नरा वदन्ति । narā vadanti. ชายหลายคนพูด (คนทั้งหลายกำลังพูด)

*ถ้าไม่มีคำนามนามปรากฏอยู่ ให้โยค **ตทุ (त्द्)** **ศัพท์** เช่น **वदन्ति** = พวกเขาพูด (โยค ते / te)

2) ประธานเป็นมध्यมบุรุษ (สรรพนามบุรุษที่ 2) ให้ใช้ **युष्मद् (युष्मद्)** ทั้ง 2 ลิงค์ ประกอบบุรุษและพจน์ให้ตรงกริยาอาขยาตที่ประกอบด้วยวิภक्ति ชั้นมध्यมบุรุษ เช่น

- वदसि । vadasi. ท่านพูด (โยค त्वं / tvam)
- वदथः । vadathaḥ. ท่านทั้งสองพูด (โยค युवां / yuvām)
- वदथ । vadatha. พวกท่านพูด (โยค यूयं / yūyam)

3) ประธานเป็นอุตตมบุรุษ (สรรพนามบุรุษที่ 1) ให้ใช้ **अस्मद् (अस्मद्)** ทั้ง 2 ลิงค์ ประกอบบุรุษและพจน์ให้ตรงกริยาอาขยาตที่ประกอบด้วยวิภक्ति ชั้นอุตตมบุรุษ เช่น

- वदामि । vadāmi. ฉันพูด (โยค अहं / aham)
- वदावः । vadāvaḥ. เราสองคนพูด (โยค आवां / āvām)
- वदामः । vadāmaḥ. พวกเราพูด (โยค वयं / vayam)

Sanskrit Tip 7

ปัญหาที่นักศึกษามักประสบอยู่บ่อยๆ คือ คำแปลกริยาของบุรุษที่ 3 (ประณมบุรุษ) ที่มีสรรพนามว่า เขา, มัน, หล่อน ปรากฏอยู่ แต่ในกรณีที่มีคำนามทั่วไปเป็นประธานในประโยคอยู่แล้ว นักศึกษามักจะแปลทั้งสรรพนามและนามมาด้วยกัน เช่น

चरति carati = เขาท่องเที่ยวไป แต่บางครั้งแปลว่า **नरस् चरति naras carati** = คนเขาท่องเที่ยวไป เป็นการแปลที่เกินมา ต้องขอทำความเข้าใจร่วมกันว่า หากกริยาอาขยาตเป็นบุรุษที่ 3 และมีคำนามที่สามารถเป็นประธานในประโยคได้เลย ไม่ต้องแปลสรรพนามเพิ่มเติมมา เช่น

नरस् चरति naras carati ต้องแปลว่า คนท่องเที่ยวไป (ไม่ต้องมีคำว่า เขา เพิ่มเติม)

การเรียงคำนามและกริยาในประโยคสันสกฤต

ประโยคสันสกฤตนิยมเรียงอยู่ในรูป SV หรือ SOV

โดย S = Subject หรือ ประธาน

O = Object หรือ กรรม

V = Verb หรือ กริยา เช่น

अहं चरामि । ahaṃ carāmi. ฉันท่องเที่ยวไป = SV

धनिको देवं यजति । dhaniko devaṃ yajati. คนมีเงินบวงสรวงเทวดา = SOV

บางครั้งก็เรียงเป็น VS หรือ OVS บ้าง เช่น

चराम्यहम् । carāmyaham ฉันท่องเที่ยวไป = VS

देवं नमन्ति नृपाः । devaṃ namanti nṛpāḥ

พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายทรงนอบน้อมเทวดา = OVS

สรุป คือ ภาษาสันสกฤตจะเรียงอย่างไร ความหมายก็ยังคงเดิม ตำแหน่งการวาง ไม่มีผลต่อความหมาย ต่างจากภาษาไทยที่ “ตำแหน่ง” จะเป็นตัวกำหนดความหมาย เช่น “ของเด็กเล่นเด็ก” แตกต่างจาก “เด็กเล่นของ” เป็นต้น

ศัพท์ประจำบท

นามศัพท์

ศัพท์		ลิงค์	คำแปล
अन्न	anna	อนน	n. อาหาร, ของกิน
अरि	ari	อริ	m. ข้าศึก
अश्व	aśva	อศฺว	m. ม้า
ऋषि	ṛṣi	ฤษि	m. ฤषี
कट	kaṭa	กฏ	m. เลื่อ
कवि	kavi	กวิ	m. กวี, ผู้รู้
क्षीर	kṣīra	กฺษีร	n. น้านม
क्षेत्र	kṣetra	กฺษेत्र	n. ทุ่ง, ทุ่งนา
गृह	grh	กฺฤห	n. เรือน
जन	jana	ชน	m. ชน
जल	jala	ชล	n. น้ำ
दासी	dāsī	ทาสี	f. หญิงรับใช้, ทาสี
देव	deva	เทว	m. เทวดา, เทพเจ้า
देवी	devī	เทวี	f. เทวี, พระนาง, นางฟ้า
दुःख	duḥkha	ทุช	n. ความทุกข์
धन	dhana	ธน	n. เงิน, ทรัพย์
नर	nara	นร	m. คน
नृप	nrpa	นฺฤป	m. พระเจ้าแผ่นดิน
पाप	pāpa	ปาป	n. บาป, ชั่ว (คุณ. ใจบาป, ทารุณ)
पुत्र	putra	ปฺตุร	m. ลูกชาย, บุตร
फल	phala	ผล	m. ผล, ผลไม้
मेघ	megha	เมฆ	m. เมฆ
विष्णु	viṣṇu	วิษฺณุ	m. ชื่อคน, พระวิษณุ
सुख	sukha	สุข	n. ความสุข
सूक्त	sūkta	สุกฺต	n. บทสวด, บทสวดของพระเวท
स्तेन	stena	เสฺตน	m. ขโมย
हरि	hari	หริ	m. ชื่อคน, พระวิษณุ
हस्त	hasta	หสฺถ	m. มือ

अप्ययत्पथ

त्पथ		त्पथ	
अद्य	adya	अद्य	त्पथ
यदा	yadā	यथा	त्पथ
तदा	tadā	तथा	त्पथ
इह	iha	इति	त्पथ
अधुना	adhunā	अधुना	त्पथ

गुरियात्पथ

(अपुसुररत+) आतु (हमत)		त्पथ		त्पथ (+अपुसुररत)
क्षिप् (6)	kṣip	क्षिप्	kṣipati / -te	ख्वंग, योन, पुंग, तंग
गुह् (1)	guh (gūh)	कुह (कुह)	gūhati / -te	शुन, हुंम, कुलुम
चर् (1)	car	चरु	carati	तेवुतुतु, तुरतुतु
चुर् (10)	cur	चुरु	corayati / -te	लुग, खतुतु
जन् (4)	jan (jā)	खनु (खन)	jāyate	केत
जीव् (1)	jīv	खीवु	jīvati	तुनतुतु, तुतुतुतुतु
पत् (1)	pat	तुतु	patati	तुग, तुनतु
पूज् (10)	pūj	तुतु	pūjayati / -te	तुतु
त्यज् (1)	tyaj	तुतु	tyajati	तुंग, तुलु, तुतुतु
धाव् (1)	dhāv	तुतु	dhāvati	तुंग, तुलु, तुग
पा (1)	pā (pib)	तुतु (तुतु)	pibati	तुतु
मुच (6)	muc (muñc)	तुतु (तुतु)	muñjati / -te	तुलुतु, तुन (तुतु)
यज् (1)	yaj	तुतु	yajati / -te	तुतु
यम् (1)	yam (yaccha)	तुतु (तुतु)	yacchati	तुतु, तुतुतु, तुतुतुतु
रक्ष् (1)	rakṣ	रकुषु	rakṣati	कुतुतुतु, तुतुतुतु, तुतुतु
लभ् (1)	labh	लगु	labhate	तुतु
शंस् (1)	śams	तुतु	śamsati	तुतुतुतु
स्था (1)	sthā (tiṣṭh)	तुतु (तुतु)	tiṣṭhati	तुतु, तुतुतु

แบบฝึกหัด บทที่ 7

ตอนที่ 1

คำสั่ง : จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. กริยาอาชยาด คือ มีส่วนประกอบสำคัญ คือ
2. ธาตุในภาษาสันสกฤต แบ่งเป็น หมวด / คณะ มีปัจจัยประจำหมวดธาตุแต่ละหมวด คือ
3. จงแสดงรูปวิภัตติอาชยาด หมวด ลฏ (लट्), लृ (लृट्), लो (लोट्), लि (लिट्), มาให้ครบถ้วน

ตอนที่ 2 : ความสัมพันธ์ระหว่างบทประธานกับบทกริยาอาชยาด

คำสั่ง : จงเติมคำต่อไปนี้ลงในวงเล็บให้ตรงตามบุรุษและพจน์ (ตามตัวอย่างข้อ 1)

सस् तौ यूयम् युवाम् वयम् अहम् ते आवाम् त्वम्

1. (आवाम्) पतावः
2. (.....) भाषावहे
3. (.....) पतति
4. (.....) लभे
5. (.....) जीवामः
6. (.....) त्यजामि
7. (.....) गुहन्ति
8. (.....) लभध्वे
9. (.....) अनयन्
10. (.....) पूर्यते
11. (.....) यच्छ
12. (.....) विशतः
13. (.....) उपाविशताम्
14. (.....) श्रावयेः

ตอนที่ 3 : ฝึกแปลภาษาสันสกฤตเป็นไทย

คำสั่ง : จงแปลเป็นภาษาไทย

1. अद्य जीवामः। adya jīvāmaḥ.
2. यदा धावथ तदा पतथा। yadā dhāvati tadā patatha.
3. धनानि गृहेषु गूहन्ति। dhanāni grheṣu gūhanti.
4. सुखेनेह गृहे तिष्ठति पुत्रः। sukhena iha tiṣṭhati putraḥ.
5. हस्तयोः फले तिष्ठतः। hastayoḥ phale tiṣṭhataḥ.
6. पापाद्दुःखं जायते। pāpād duḥkhaṃ jāyate.
7. ऋषिर्दुःखात्पुत्रं रक्षति। ṛṣir duḥkhāt putraṃ rakṣati.
8. कवयो हरिमशंसन्। kavayo harim aśamsan.
9. दास्यो ऽन्नमानयन्। dāsyo nnam ānayan.
10. विष्णोः सूक्ते ऋषी लभेते। viṣṇoḥ sūkte ṛṣī labhete.
11. अश्वेन जलं पीयते। aśvena jalaṃ pīyate.
12. देवीर्देवाश्च हरिरपूजयत्। devīr devāśca harir apūjayat.

ตอนที่ 4 : ฝึกแต่งภาษาสันสกฤต

คำสั่ง : จงแต่งเป็นภาษาสันสกฤต (แต่งตามลำดับเลขยก ด้วยอักษรเทวนาครี)

1. บัดนี้¹ ท่านทั้งหลายยอมเที่ยวไป² 2. คน¹ ย่อมดื่ม³ ซึ่งน้ำนม²
3. ท่านยอมกล่าว² เพราะเหตุใด(kasmāt, ind.)¹
4. พระเจ้าแผ่นดิน⁴ ย่อมให้³ ซึ่งเงิน² แก่คนทั้งสอง¹
5. บุตรทั้งหลาย² ของคน¹ ย่อมนั่ง⁴ บนเสื่อทั้งหลาย³
6. ขโมยทั้งหลาย¹ ย่อมลัก⁴ ซึ่งเงิน³ ของประชาชน (พหู)²
7. เมฆทั้งหลาย¹ ย่อมหยาด⁴ ซึ่งน้ำ³ ในทุ่งนาทั้งหลาย²
8. ข้าศึกทั้งสอง¹ ย่อมพุง⁴ ซึ่งหอกทั้งหลาย(kunta, m.)² แก่พระเจ้าแผ่นดิน³
9. เขาทั้งหลายยังคนให้ไป³ ซึ่งเด็ก¹ จากข้าพเจ้า²
10. เสื่อ² อันข้าพเจ้า¹ (ยังคน)ให้กระทำอยู่(√kr 8.)³